

Rizikové faktory vzniku sociálně patologického fenoménu bezdomovectví

Renata Galatíková

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Renata GALATÍKOVÁ**
Osobní číslo: **H108058**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Rizikové faktory vzniku sociálně patologického fenoménu bezdomovectví**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na bezdomovectví jako sociálně patologický jev, vymezení pojmu bezdomovectví, bezdomovec;
- na rizikové faktory vzniku sociálně patologického fenoménu bezdomovectví podle vybraných autorů;
- na specifika (klasifikaci) některých skupin bezdomovců a nejčastější psychické a psychiatrické poruchy bezdomovců;
- na prevenci bezdomovectví a možnosti resocializace bezdomovců.

Součástí práce bude sociologický průzkum zaměřený na otázky postojů veřejnosti k bezdomovcům, se sondou individuálních hodnocení rizik, které by mohly vést k bezdomovectví.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Baláš, O. Aktuální otázky fenoménu bezdomovectví. Brno: Centrum sociálních služeb, 2010.

Hradecký, I. Definice a typologie bezdomovectví:(zpráva a realizace aktivity č.1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR). Praha: Naděje, 2007.

Průdková, T. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B. Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ivan Nedoma

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. František Vízdal, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

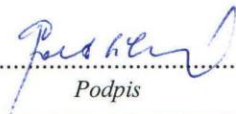
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

ZENATA GALATIKOVA

Jméno, příjmení studenta

V Brně
BRNĚ

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce je zaměřena na problematiku bezdomovectví, jako významného sociálně patologického jevu. V teoretické části postupně rozebírá definice a charakteristiky bezdomovectví, včetně krátké historie. Dále se věnuje rizikovým faktorům vzniku bezdomovectví a výsledkům některých, dříve provedených výzkumů. Rozebírá otázky psychologického hlediska bezdomovectví, postojů a názorů veřejnosti ve vztahu k bezdomovectví, zejména pak možnosti resocializace. Praktická část je zaměřena na ověření teoretických východisek metodou dotazníkového šetření. Současně je toto šetření využito k potvrzení nebo vyvrácení stanovených hypotéz.

Klíčová slova:

Bezdomovec, bezdomovectví, rizikové faktory, sociálně patologický jev, resocializace, sociální práce

ABSTRACT

My work is aimed to the issue of homeless people, as it is considered a significant socio-pathological phenomenon. The definition and characteristics of homelessness including its short history are analysed in the theoretical part. The work also deals with the issue of risk factors of the origin of homelessness and with the results of some researches performed earlier. The work also aims to analyse the issue of psychological aspects of homelessness, attitudes and opinions of wide public to homelessness, particularly to the possibilities of re-socialization. Practical part of my work is focused to the verification of theoretical starting points by a method of the questionnaire research. This research is used for the confirmation or rebut of the pre-set hypothesis, at the same time.

Keywords:

Homeless people, homelessness, risk factors, socio-pathological phenomenon, re-socialisation, social work

Děkuji PhDr. Ivanu Nedomovi za užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytoval při zpracování bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za morální podporu, kterou mi projevovali při psaní bakalářské práce.

Motto:

Ale žít jenom proto, aby člověk žil, to je dost málo. Život musí obsahovat hodnoty, pro které stojí za to žít.

Arthur C. Clarke

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 BEZDOMOVECTVÍ	11
1.1 DEFINICE A CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVECTVÍ	11
1.2 HISTORIE BEZDOMOVECTVÍ.....	15
2 RIZIKOVÉ FAKTORY VZNIKU BEZDOMOVECTVÍ	21
2.1 RIZIKO VZNIKU BEZDOMOVECTVÍ.....	21
2.2 NĚKTERÉ VÝSLEDKY VÝZKUMŮ BEZDOMOVECTVÍ	24
3 PSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO BEZDOMOVECTVÍ	29
3.1 VLIV BEZDOMOVECTVÍ NA PSYCHIKU	29
3.2 BEZDOMOVCI DO 24 LET	32
3.3 BEZDOMOVCI V PRODUKTIVNÍM VĚKU	34
3.4 BEZDOMOVCI V POSTPRODUKTIVNÍM VĚKU	35
4 SPOLEČNOST, BEZDOMOVCI A MOŽNOSTI RESOCIALIZACE	38
4.1 POSTOJE A NÁZORY VEŘEJNOSTI NA BEZDOMOVECTVÍ	38
4.2 RESOCIALIZACE.....	39
4.3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S BEZDOMOVCI.....	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
5 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ A JEHO VÝSLEDKY	46
5.1 STANOVENÍ HYPOTÉZ	47
5.2 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	47
5.3 SHRnutí VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	63
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	70
SEZNAM PŘÍLOH	71

ÚVOD

Unavené zchátralé postavy, osoby spící na zastávkách městské dopravy za jakéhokoliv počasí, šířící kolem sebe nepořádek a obtěžující okolí. Právě tyto jedinci nejvíce zviditelňují problematiku bezdomovectví a znepokojují společnost tím, že jsou nepřehlédnutelní. Většina veřejnosti si vytvoří jednoduchý postoj, což je velmi často lhostejnost. Není takovýto jednoduchý pohled na problematiku bezdomovců povrchní? Chápeme plně hloubku tohoto problému? Při hledání odpovědi na tyto prosté otázky je zřejmé, že téma: „Rizikové faktory vzniku sociálně patologického fenoménu bezdomovectví“ se dotýká problému aktuálního a bezdomovectví je závažným sociálně patologickým jevem dnešní moderní společnosti. Je otázkou, zda je pouhým zdáním, že bezdomovců přibývá a je to opravdu naléhavý sociální problém, který je nutné velmi rychle řešit nebo se s touto situací smířit a považovat ji za normální? Fenomén bezdomovectví je patrný ve všech větších městech a Brno, kde žiji a kde se s bezdomovci setkávám, tedy není výjimkou. Veřejnost si přes počáteční opovrhování a znechucení těmito lidmi začíná na jejich přítomnost zvykat a jejich problémy přehlížet. Lidé se zabývají u bezdomovců hlavně vnějšími znaky a pociťují prvotně odpor, pak samozřejmě strach z možných nemocí, z kriminality a případného útoku, někteří pociťují lítost a v neposlední řadě lhostejnost. Přesto lze ale konstatovat, že málokdo při pohledu na bezdomovce zůstane klidný a bez emocí.

Cíl práce

Cílem bakalářské práce je nalézt podložené odpovědi na otázku, zda veřejnost cítí a chápe bezdomovectví jako naléhavý problém, který je třeba řešit anebo zda jí je vzrůstající počet lidí bez přístřeší lhostejný. Dále chci zjistit, zda jsou lidé ochotni přispívat (finančně, materiálně, osobně, podporou charitativních organizací) k navrácení bezdomovců do normálního života. V práci se také zabývám příčinami vzniku bezdomovectví z pohledu veřejnosti a samotných bezdomovců.

Hypotéza

1. Většina veřejnosti si myslí, že příčinou bezdomovectví je svobodná individuální volba.
2. Většina veřejnosti si myslí, že úsilí o resocializaci bezdomovců je předem odsouzeno k nezdaru.

Práce je rozdělena na dvě základní části. V teoretické části bakalářské práce jsou vysvětleny základní pojmy vztahující se k tomuto tématu (bezdomovectví, historie bezdomovectví), popsány rizikové faktory bezdomovectví, zmíněno psychologické hledisko bezdomovectví v kontextu vývojové psychologie. Pozornost je věnována zejména sociální práci s bezdomovci (práci v terénu a sociální práci v nízkoprahových centrech) a systému sociálních služeb.

V praktické části je proveden kvantitativní výzkum (šetření), který proběhl u vybraného vzorku populace v městě Brně. Výzkum je formou dotazníku zaměřen na otázky postojů k bezdomovcům, sondou individuálních rizik vedoucích k bezdomovectví a možnosti resocializace bezdomovců, včetně podpory nebo odmítání resocializačního procesu vybraným vzorkem respondentů. Tato část je východiskem k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz.

Přínos práce pro sociální pedagogiku

Z pohledu sociální pedagogiky je důležitá výchovná činnost sociálních pracovníků mezi bezdomovci v terénu. Jde o konkrétní práci s touto cílovou skupinou v jejich přirozeném prostředí. Z tohoto pohledu může být bakalářské práce dílčím příspěvkem přibližujícím problematiku bezdomovectví sociálním pracovníkům, kteří se zabývají prací s osobami v hmotné nouzi bez přístřeší, poněkud jiným způsobem, oproštěným od některých přežívajících stereotypů.

Metody použité při zpracování

Při zpracování práce jsem využila analyticko-syntetické metody, charakteristické pro tento typ práce, kde převažují analýzy textů a výsledků dotazníkového šetření. Syntéza je vyjádřena v závěrech a v interpretaci výsledků získaných z dotazníků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 BEZDOMOVECTVÍ

Fenomén bezdomovectví představuje v České republice každodenní realitu, ale přesto neexistuje doposud ustálená jednotná definice bezdomovectví.

1.1 Definice a charakteristika bezdomovectví

K pochopení problematiky bezdomovectví v jejím širším kontextu je nezbytné, jasně vymezit pojmový aparát, tedy zejména kategorie bezdomovectví, bezdomovec. Proniknout do historického rámce bezdomovectví a vývoje v jeho vnímání.

Bezdomovectví, bezdomovec

Problematika bezdomovectví, tedy lidí bez domova, bez přístřeší existuje již odedávna, tehdy se jim však říkalo tuláci, žebráci, kočovníci, potulní tovaryši a podobně. Dá se říci, že pojem bezdomovectví můžeme spojit s okamžikem vzniku pojmu domov. Domov je termín s větším významem, než je význam přístřeší, je spojen se sociálním zázemím a s rodinou, místem, kam se lze vracet a kde má člověk svoje soukromí. Oba tyto prvky bezdomovcům chybí.

Eva s Adamem byli vyhnáni z ráje, nic neměli, museli se všemu učit, postavit si obydlí a přežít. Ježíš se svými učedníky odcházeli ze svých domovů bez jakéhokoliv majetku, chodili od domu k domu a žili z milosrdenství lidí. I tyto příklady z Bible a Nového zákona, lze pokládat za formu bezdomovectví. Ze středověku jsou známé tzv. lodě bláznů, kam byli izolováni nepřizpůsobivé osoby.

Bezdomovectví je problémem celosvětovým, ale ne ve všech jazycích odpovídá přesně českému významu. Například v anglickém jazyce je ekvivalentem *homeless* (domov/vlast, bez), německy *Obdachlose* (přístřeší, ztráta), francouzsky *sans-patrie* (bez, vlast), v italštině *apolite* (bez státní příslušnosti) či portugalsky *desabrigado* (bez přístřeší) (Marek et al., 2012: 13).

Definice a charakteristiky

V právním řádu České republiky není bezdomovectví upraveno, tedy nevymezuje pojem bezdomovectví, ale zabývá se pouze osobami bez státního občanství. Jedná se především o předpisy, upravující sociální zabezpečení a jeho organizaci:

- **zákon č.100/1988 Sb.** o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů;
- **zákon č. 108/2006 Sb.** o sociálních službách používá termín „osoba bez přístřeší“, „osoba v nepříznivé sociální situaci;“
- **zákon č. 111/2006 Sb.** o pomoci v hmotné nouzi v §2, odst. 6 vymezuje: *„Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat též osobu, která v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením, jestliže zejména*
 - a) je propuštěna z výkonu zabezpečovací detence, z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, nebo*
 - b) je po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěna ze zdravotnického zařízení poskytovatele zdravotních služeb, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti, nebo*
 - c) je propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech, nebo*
 - d) nemá uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že je osobou bez přístřeší, nebo*
 - e) je osobou, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.“*
- **vyhláška MPSV č.182/1991 Sb.**, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů;
- **Listina základních práv a svobod** jako součást ústavního pořádku České republiky vymezuje prostředí pro tvorbu zákonů, podle nichž musí stát zajistit možnost každému občanu, aby mohl svá práva a své svobody účinně realizovat. K bezdomovectví se vztahují zejména:
 - a) čl. 3, odst. 1: *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního*

nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

b) čl. 26, odst. 3: *Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon.*

c) čl. 30, odst. 1: *Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*

d) čl. 30, odst. 2: *Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*

e) čl. 31: *Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.*

Podle FEANTSA¹ „*Bezdomovectví je absence vlastního, trvalého a přiměřeného bydlení. Bezdomovci jsou ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní trvalé, přiměřené obydlí, nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám*“ (Být bezdomovcem, 2011 :1).

FEANTSA navrhla rozsáhlou definici mezinárodní typologie lidí bez domova ETHOS správě Evropské unie a ta ji přijala. Podle ETHOS do kategorie bezdomovců, čili lidí ohrožených bezdomovectvím, patří osoby:

- bez přístřešku (rooflessness – bez možnosti pobytu pod střechou 24 hodin denně, např. pobývající na ulici, v kanálech či noclehárně),
- bez bytu (houselessness – osoby v různých zařízeních, např. v noclehárnách, veřejných ubytovnách, stejně tak osoby, které opouštějí instituce),
- bydlící v nejistých podmínkách (osoby, kterým hrozí vystěhování, oběti domácího násilí, domácnosti v bytech bez právního nároku),

¹ Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans Abri - Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci

- bydlící v nepřiměřených podmínkách (příliš lidí v bytě, špatný technický stav budovy, bez pitné vody a elektřiny, různé provizorní stavby, maringotky) (Beňová, 2008).

Tím je řečeno, že EU považuje za bezdomovce nejen bezdomovce zjevné, které potkáváme na ulicích, ale i bezdomovce skryté, kteří se objevují na ubytovnách a noclehárnách, potulují se z bytu do bytu. Za potencionální bezdomovce se považují osoby ve věznicích, azylových domech, oběti domácího násilí, nezaměstnaní bez příjmu, kteří nejsou schopni platit nájem a také lidé, kteří bydlí v nepřiměřených podmínkách např. bez elektřiny, bez vody, v chátrajících maringotkách a zahradních chatkách.

V sociologickém slovníku je pojem bezdomovectví vymezen jako:

- právní situace lidí, kteří nemají občanství (a státní příslušnost) žádného státu nebo jsou to osoby, které nemají místo trvalého pobytu,
- životní situace lidí bez přístřeší, kteří sice z úředního hlediska trvalý pobyt „papírově“ mají, ale nežijí v něm, postrádají pevný, pravidelný a přiměřený příbytek k přezimování (Velký sociologický slovník, 1996).

Typy bezdomovectví

Typologie bezdomovectví je rozmanitá a vždy odráží pohled autora na tuto problematiku. Je možné se bezdomovectvím zabývat z hlediska časového (chronický, epizodní, přechodný). Dalším hlediskem může být způsob obživy bezdomovců, tedy jestli využívají a spoléhají se na pomoc charitativních organizací nebo se živí drobnými krádežemi, vybírají popelnice, sbírají papír nebo kovy apod. Také samotní bezdomovci se sami mezi sebou dělí podle toho, zda užívají drogy, jestli přespávají na stabilním místě, zda se identifikují s určitou skupinou bezdomovců.

Hradecký (Hradecký, 2007) uvádí čtyři kritéria, vycházející z evropské koncepce členění bezdomovectví:

- bez střechy - přežívají venku, případně v noclehárně,
- bez bytu - v ubytovnách pro bezdomovce, jedinci bez možnosti bydlení ve zdravotnických a sociálních zařízeních, ve věznicích,
- nejisté bydlení - u příbuzných, v bytě bez právního nároku, ve výpovědi z bytu,

- nevyhovující bydlení - boudy, chatrče, maringotky, na pracovišti, nevhodné, neobytelné, přelidněné.

Tentýž autor (Hradecký, 1996) udává další formy bezdomovectví:

1. Zjevní bezdomovci - jedinci bez přístřeší, kteří z pohledu veřejnosti vypadají jako bezdomovci, jsou špinaví, zanedbaní a bez možnosti se uchýlit mimo veřejný prostor. Tito na první pohled rozpoznatelní bezdomovci ani svoje bezdomovectví nezastírají.
2. Skrytí bezdomovci – nemají stálé bydlení, ale místo bydlení na ulici volí jiné možnosti. Přespávají u svých známých, v ubytovnách, zahradních chatkách, v chátrajících opuštěných budovách. Po právní stránce jsou bezdomovci, protože nepřespávají v oficiálním bydlení v místě trvalého bydliště.
3. Potenciální bezdomovci – jedinci, kteří sice prozatím bydlí, nepřijímají znaky bezdomovce a nejsou součástí veřejného prostoru, což znamená, že se o ně nestarají terénní a ambulantní služby, ale jsou fenoménem bezdomovectví ohrožení (Marek et al., 2012: 15). Např. osoby ve vězení, které se nemají po odpykání trestu kam vrátit, osoby v azylových domech, v léčebnách. Dalšími rizikovými faktory vzniku bezdomovectví mohou být: odchod z dětského domova, finanční krize spojená s dluhy, rozvod, abúzus drog a alkoholu a další.

1.2 Historie bezdomovectví

Bezdomovectví je staré jako samo lidstvo. Je zřejmé, že po značnou dobu nebylo žádným způsobem regulováno. Snahy řešit tento problém jsou spojeny se společenským, zejména pak s ekonomickým rozvojem.

Od osvícenectví k první republice

Péče o chudé se v českých zemích spojuje se vznikem domovského práva, tzn. od poloviny 16. století. Tereziánský zákon, pocházející z doby vlády Josefa II., ukládal obcím nad 800 obyvatel zřídit základní školu, šatlavu, chudobinec a sirotčinec. Pomocí chudým se zabývala církev a charitní organizace.

Bezdomovectví, přibližující se dnešnímu chápání pojmu, vzniklo v Evropě asi ve druhé polovině 19. století vlivem technického rozvoje, vědeckotechnické revoluce a industrializace, vznikem továren a migrací obyvatel z vesnic do měst za prací.

Po vzniku Československé republiky roku 1918 zůstal v platnosti předpis bývalé monarchie Rakousko-Uhersko o domovském právu², podle nějž každý občan republiky musel mít své domovské právo v nějaké obci, kde v případě nouze mohl požádat o pomoc, která zahrnovala přístřeší a nejnnutnější obživu.

Socialismus a bezdomovectví

Po roce 1948, byl systém podpory domovských obcí postupně ukončen³ a docházelo k rozvoji nové sítě sociálních a zdravotnických institucí, např. domovy důchodců, léčebny pro dlouhodobě nemocné, kojenecké ústavy a ústavy sociální péče, kde často žili potenciaální nebo skrytí bezdomovci. Při budování socialistické společnosti a jejího nového pojetí vztahu člověka k člověku byl přijat zákon (č. 140/1961 Sb. z 29. listopadu 1961 - trestní zákon), který definoval osobu vyhýbající se poctivé práci a trestný čin příživnictví podle §203: „*Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a opatřuje si prostředky k obživě prostitucí, hazardní hrou nebo jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.*“ Oficiálně však bezdomovectví neexistovalo, protože podle tehdejších zákonů byl každý občan povinen mít trvalé bydliště a pokud ho neměl, nastoupilo represivní opatření státu.

² Domovské právo či též domovská příslušnost byl právní institut „příslušnosti k obci“. Představoval právo na nerušený pobyt v obci a na chudinské zaopatření z její strany. Institut domovské obce vznikl v českých zemích v souvislosti se zavedením obecní samosprávy v roce 1849, zůstal v platnosti i za první republiky a zrušen byl až roku 1948. Domovské právo se nabývalo: děti narozením (po otci); manželka sňatkem (po manželovi); udělením obecním úřadem (např. po delším trvalém pobytu v místě); získáním úředního postu v obci (např. četník).

³Předpis č. 174/1948 SB. Zákon o zrušení domovského práva, ze dne 30.6.1948, s účinností od .1.1949.

Vývoj po společenských změnách v roce 1989

Novodobá historie bezdomovectví začíná bezprostředně po politických a společenských proměnách v roce 1989 a předchází dokonce i ekonomickou transformaci.

Před společenskými změnami v roce 1989 byla uzákoněna povinnost pracovat. Nebyla viditelná nezaměstnanost, státní podniky byly povinny zaměstnávat plánované počty pracovníků a zřizovat své ubytovny. Osoby bez vlastního bytu žily v podnikových ubytovnách, na svobodárnách, v maringotkách a na montážích.

Lidé, kteří se chovali nekonformně, kteří se neuměli nebo nechtěli zařadit do pracovního procesu, nebo aspoň práci předstírat, bývali odsouzeni do vězení nebo „umístění“ v ústavech nebo psychiatrických léčebnách. Tito jedinci patřili do kategorie občanů „společensky nepřizpůsobených“ (Hradecký, 2006: 65).

Přidělování bytů řešily úřady na základě správního rozhodnutí a od devadesátých let jsou nájemní vztahy řešeny smluvně podle Občanského zákoníku.

První významnou skupinu bezdomovců jsme v Československu zaznamenali na počátku roku 1990, po prezidentské amnestii Václava Havla. Tehdy bylo propuštěno z vězení v krátkém časovém období patnáct tisíc osob, většinou mužů a tisíce z nich zůstaly bez domova. Přežívali zejména ve velkých městech na nádražích a kolem nich. Tehdy se naše veřejnost poprvé setkala s viditelnými bezdomovci a s problémy, které je provázely. Nikdo tehdy nebyl připraven na to, že nádraží se stanou azylem pro stovky lidí bez domova. Tito jedinci se stali součástí veřejného prostoru, jejich přirozené potřeby a tělesné projevy se tam odehrávaly před očima veřejnosti. Pomoc těmto lidem byla nabízena pouze sporadicky a jen jednotlivci. Nevládní organizace neexistovaly a veřejná správa byla bezradná. Bezdomovectví bylo do té doby neznámým jevem, který vzbuzoval v obyvatelstvu strach a odpor, mnohdy oprávněný. Tento stav trval několik měsíců, velká část amnestovaných se po oteplení rozptýlila po celém území republiky a mnozí se do vězení vrátili (Hradecký, 2012: 12).

Dalšími příčinami zvýšení počtu bezdomovců po roce 1989 byly privatizace státních podniků a s tím spojené likvidace podnikových ubytoven, domy byly vraceny v restitucích původním majitelům, další stát převedl na obce, některé domy byly privatizovány.

V devadesátých letech začali přicházet za prací ekonomičtí migranti, nejčastěji z balkánských zemí a z bývalého Sovětského svazu. Mnozí migranti, zejména ti, kteří nejsou zaměstnaní legálně, žili a dosud žijí způsobem velmi podobným životu bezdomovců.

Ukazuje se, že státní politika sociálního bydlení je nedostačující. Sociální bydlení zůstává v mnoha městech a obcích tabuizováno, případně degradováno na tzv. holobyty. Holobyty představují potenciální nebo skryté bezdomovectví, protože obyvatelé mívají obvykle smlouvy na dobu určitou, mnohdy formou ubytování bez zákonné ochrany nájemníků. Do holobytů bývají nedobrovolně vystěhováni jedinci i celé rodiny, kteří dluží za nájemné. V těchto domech pak vznikají ghetta sociální patologie, „domy hrůzy“. Mohou sice být přechodnou ochranou před úplnou ztrátou bydlení, nejsou však řešením problému bezdomovství, často jsou naopak jeho rizikem (Hradecký, 2006: 66).

V minulosti se některá města pokoušela pomocí vlastních výzkumů získat alespoň základní informace, kolik lidí bez domova se v jejich ulicích pohybuje. V roce 2004 proběhlo sčítání bezdomovců v Praze a v roce 2006 v Brně (Hradecký et al., 2004; Petřík et al., 2006). V obou těchto projektech byla použita metoda jednorázového sčítání, během jednoho dne v zimním období v časovém intervalu od 20:00 do 22:00 hod. Sčítání probíhalo v okresech, ve kterých byla zmapována místa, kde se shromažďují či nocují bezdomovci. Mezi tato místa patřily zastávky a linky MHD, nádraží a další místa, kde pravidelně bezdomovci přespávali (kanály, obsazené budovy, chatky). Sčítání probíhalo také u poskytovatelů sociálních služeb (azylové domy, noclehárny). Byla použita metoda samosčítání, kdy byly získávány údaje o místech a počtu bezdomovců od expertů tzn. kurátorů, policie, sociálních pracovníků a samotných bezdomovců. Za bezdomovce v rámci tohoto sčítání byli považováni jedinci, kteří byli na základě svého vzhledu takto chápáni sčítacími komisaři. Tímto způsobem bylo v Praze sečteno celkem 3 096 osob, v Brně 1 179 osob (Hradecký et al., 2004; Petřík et al., 2006).

Je zřejmé, že touto metodou sčítání nelze zajistit objektivní data a jde spíše o kvalifikovaný odhad. Mezi nedostatky této sčítací metody dle mého soudu patří také fakt, že byly započítávány osoby, které jeví vnější znaky bezdomovce, na základě subjektivního hodnocení komisařů a z tohoto důvodu je nelze považovat za validní. Samosčítáním samotnými bezdomovci nemůžeme dospět k validním číslům, např. z důvodu duplicitního sečtení osob. Bezdomovectví latentní a potenciální zůstalo touto akcí bohužel nezasaženo a počty ohrožených osob v těchto kategoriích bezdomovectví můžeme pouze odhadovat (Projekt Sčítání bezdomovců v Brně, 2006). U těchto a mnoha dalších sčítání, byla vždy použita jiná

metoda a strategie a zatím tak nikdo neměl o lidech bez domova v ČR ucelené a jednotné informace.

Řešení sociálního jevu bezdomovectví je věcí veřejného zájmu. Výsledky šetření a analýz by měly být východiskem pro odbornou analýzu a tvorbu politiky v rámci města a regionu a mohou sloužit k optimálnímu nastavení sociálních služeb pro cílovou skupinu sociální péče (např. ubytovací kapacity). Velkým mezníkem bylo přijetí zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, aktuální znění č.401/2012 Sb.; zákon upravující podmínky poskytování pomoci fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči.

Český statistický úřad, se ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a s Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR, pokusil v rámci sčítání lidu v roce 2011 v celé zemi zmapovat život lidí bez domova. Poprvé v historii České republiky, byly k dispozici ucelené informace, kdo jsou lidé, kteří využívají služeb azylových domů, domů na půli cesty a dalších sociálních zařízení. Získané údaje budou použity jako důležité podklady pro stát a všechny organizace, které se snaží lidem bez domova pomáhat. Na základě těchto informací by měly být plánovány sociální služby v celé ČR a také tvorba programů a projektů pro zapojování lidí bez domova do běžného života.

Český statistický úřad (ČSÚ) získal sčítací komisaře z řad zaměstnanců azylových domů. Sčítali bezdomovce využívající služeb v sociálních zařízeních: v azylových domech, domech na půli cesty, noclehárnách a v nízkoprahových denních centrech. Tedy jednalo se o zjevné bezdomovce, kteří svůj status přiznávají.

Podle ČSÚ v České republice v roce 2011 žilo 11 496 bezdomovců (Sčítání lidu, domů a bytů 2011).

Lze vyvodit, že reálně může být toto číslo podstatně vyšší. Nesmíme zapomenout, že do tohoto počtu byli zahrnuti pouze bezdomovci, kteří využívali služeb v některém ze sociálních zařízení.

Shrnutí

Přestože kategorie bezdomovectví, bezdomovec mohou být vyjádřeny v jednotlivých jazycích poněkud odlišně, studium různých pramenů ukazuje, že jsou tyto pojmy na národní i mezinárodní úrovni chápány velmi podobně. Taktéž výklad Evropské unie přispívá

ke sjednocení pojmového aparátu, včetně používání v ČR, která nemá pojem bezdomovec a bezdomovectví explicitně vyjádřen žádným předpisem.

Samotná historie bezdomovectví je stará jako lidstvo samo, ale chápání tohoto pojmu v podobě, přibližující se současnosti, je spojeno s prudkou industrializací a migrací obyvatelstva v 19. století.

Nebývalý nárůst zjevného bezdomovectví v ČR je pak patrný v souvislosti se společenskými změnami po roce 1989. Přístupy k řešení této problematiky jsou determinovány omezenými zkušenostmi státních a obecních orgánů a dalších organizací s bezdomovci a s bezdomovectvím. Je zarážející skutečností, že informace, týkající s počtu a struktury bezdomovců, jsou velmi nepřesné.

2 RIZIKOVÉ FAKTORY VZNIKU BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví je považováno za negativní společenský jev a provází ho směsice pocitů pohrdání, soucitu a lhostejnosti. Většinu z nás při pohledu na bezdomovce napadne otázka, co ho asi na ulici přivedlo, jestli je v jeho silách se odtud dostat a zda o to vůbec stojí. Může jít o jedince neochotné a neschopné přizpůsobit se většinové společnosti, v jiném případě o recidivisty propuštěné z vězení, jedince, kteří se do této situace dostali vlivem krize v rodině a podobně. Vlivem různých okolností se ocitli bez domova a dostávají se do bludného kruhu, ze kterého se bez pomoci sociálních služeb jen těžko dostávají. Mnohé z nás nikdy nenapadne, že být bezdomovcem neznamená být „jen“ zpustlým individuem a že každý z nich se ocitnul na ulici z jiné příčiny.

Bezdomovectví je negativně vnímáno i samotnými bezdomovci. Velká většina z nich pocituje opovržení společnosti, cítí se ponižována a vyčleňována z většinové společnosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že většina bezdomovců je vážně ohrožena sociálním vyloučením, což v jejich případě znamená znesnadnění, ne-li zamezení přístupu ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do ekonomických, společenských a politických aktivit většinové společnosti.

2.1 Riziko vzniku bezdomovectví

Určit prvotní příčinu bezdomovectví není vždy možné a jednoduché. Abúzus drog může člověka přivést na ulici, když všechny finanční prostředky, včetně bydlení, vymění za svoji drogu. Ale může to být i tak, že poté co se z nějakých příčin ocitnul na ulici, propadl užívání drog. Životní situace, kterou jeden zvládne, může druhého dostat na ulici.

Chceme-li se zabývat řešením této problematiky, musíme nutně znát celou řadu příčin a souvislostí, které bezdomovectví ovlivňují. Znat tyto faktory je důležité při jejich prevenci a odstraňování následků.

Osoby ohrožené zvýšeným rizikem vzniku bezdomovectví

Ke vzniku bezdomovectví přispívají ekonomické faktory, nezaměstnanost, růst chudoby, rodinné krize, abúzus drog a alkoholu. Zvýšené riziko je u osob somaticky, psychicky i sociálně handicapovaných.

Vlivy zvyšující riziko vzniku bezdomovectví: (Vágnerová, 2012: 749-750).

- **Původní rodina není funkční, případně vůbec neexistuje** – tito jedinci byli jako děti vystaveni nezájmu, podceňování nebo dokonce násilí a zneužívání, byli z rodiny odejmuti, vyhnáni nebo sami utíkali. Rodina měla špatné podmínky jak bytové, tak materiální.
- **Odlíšné sociální zkušenosti** jako např. ústavní výchova nebo léčba, dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu. Pobyt ve zmiňovaných institucích má vliv na útlum standardních návyků a strategií chování, podporuje rozvoj nových, které nejsou v běžné společnosti funkční.
- **Absence jakéhokoli sociálního zázemí** – tzn. neexistence vlastní rodiny nebo její ztráta, rozpad z důvodu neschopnosti plnit požadavky v rámci této sociální skupiny, např. nezájem o děti, o chod domácnosti.
- **Omezené kompetence jedinců** – může se jednat o vrozené dispozice i získané problémy, o poruchu osobnosti, o mentální retardaci nebo o devastaci osobnosti vlivem dlouhodobého požívání alkoholu či jiných návykových látek. Mezi bezdomovci je mnoho takových, kteří se po propuštění z psychiatrické léčebny nedokázali přizpůsobit nárokům na samostatný život. Tito lidé také nerespektují běžné požadavky spojené s bydlením, jako placení nájmu nebo dalších poplatků, obtěžují své okolí špínou, zápachem.
- **Kombinace uvedených faktorů** – obvykle se jedná o kombinaci různých zátěží, které nakonec vedou k sociálnímu selhání. Toto znevýhodnění se může objevit již v dětství, ale může k němu dojít vlivem nezvládnuté životní situace. Může se jednat o partnerské neshody, potíže se vztahy v rodině, zdravotní postižení, úmrtí blízké osoby, ztráta zaměstnání a problém najít nové, stěhování, ztráta možnosti užívat byt, výstup z ústavního zařízení, návrat z výkonu trestu a různé druhy závislostí.

Faktory objektivní a subjektivní

Faktory způsobující bezdomovectví lze posuzovat z mnoha stran. Rozhodující jsou faktory objektivní a subjektivní. Mezi objektivní faktory patří systémové příčiny jako je například nezaměstnanost v regionu, zákonodárství, sociální politika státu a společenské poměry, které může stát odstranit. Subjektivní faktory jsou ovlivněny vlastnostmi jedincem, jejich

schopnostmi, rysy, temperamentem, rodinami, věkem. Subjektivní příčiny musí chtít změnit jedinec sám.

Faktory subjektivní lze uspořádat do čtyř kategorií (Hradecký, Hradecká, 1996: 33-34):

- **faktory materiální** - ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy, dlouhodobá nezaměstnanost, zadluženost, neschopnost hospodařit s vlastním rozpočtem, tragická událost ve formě ztráty majetku, živitele, apod.,
- **faktory vztahové** - změna struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, narušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, diskriminace ženy, násilí v rodině, rozdělení nebo rozpad rodiny, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost,
- **faktory osobní** - mentální retardace, duševní či tělesná choroba, osamělost, nesamostatnost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, sociální nezralost, hráčství,
- **faktory institucionální** - opuštění dětského domova, propuštění z ústavu nebo z vězení.

Rozdílné příčiny bezdomovectví u mužů, žen a dětí

Bezdomovectví, alespoň to zjevné, bývalo ve většině vyspělých zemí, doménou mužů. Na počátku devadesátých let se mezi nimi ženy téměř nevyskytovaly. V posledních letech se však podíl žen mezi jedinci bez domova zvyšuje a bohužel se setkáváme i s bezdomovectvím celých rodin.

Tuto skutečnost potvrdil ČSÚ při sčítání 2011, když uvedl, že v České republice je evidováno 11 496 bezdomovců, z toho 2 473 žen a 9 023 mužů. Děti do 14 let pak 97 (Sčítání lidu, domů a bytů 2011).

Příčiny bezdomovectví jsou v případě mužů, žen i dětí značně rozdílné. U mužů jsou to v první řadě materiální faktory, nejčastěji ztráta bytu, nedostatečné příjmy, ztráta zaměstnání, často v kombinaci s faktory osobními např. rozvodem, nemocí, stářím, alkoholismem nebo jinými závislostmi. Největší genderové rozdíly se projevují v přístupu k pomoci sociálních služeb. Muži mají pocit, že si z ulice musí pomoci sami, vlastním úsilím a přijetí nabízené pomoci je pro ně znak slabosti.

Příčinou bezdomovectví žen bývají nejčastěji faktory vztahové, především problémy v partnerských vztazích doprovázené násilím. Ženy si nechtějí své bezdomovectví přiznat,

jsou více orientovány na mezilidské vztahy a vytváří si bohatší sociální sítě. Krizovou situaci se nejprve snaží řešit přechodným bydlením u přátel nebo rodičů. Charakteristické pro ně je skryté bezdomovectví. Ženy bezdomovkyně na ulici a v nouzi vyhledávají pomoc častěji než muži a jsou za ni vděčnější. Trauma ulice je pro ně stresující, znamená pro ně větší nebezpečí a mají proto i větší tendenci nechat se ochraňovat (Marek et al., 2012: 15).

U dětí a mládeže je příčinou bezdomovectví zejména faktor institucionální: pobyt v dětském domově nebo ve výchovných ústavech, neúplná nebo nefunkční rodina, týrání a psychická deprivace dítěte, syndrom hyperaktivity, užívání alkoholu a jiných návykových látek, hazardní hra v dětství a dospívání, mentální retardace, schizofrenie a emoční poruchy. V poslední době patří k těmto příčinám nezaplňený volný čas, nuda, nezáměr rodičů z důvodu pracovní přetíženosti v podnikání, změny rodinných priorit (Hradecký, Hradecká, 1996: 34-35).

2.2 Některé výsledky výzkumů bezdomovectví

Faktory, které vedou k bezdomovectví a s bezdomovectvím související, se zabývají mnohá šetření. Průzkumy aktivizují magistráty velkých měst i humanitární organizace, jejichž cílem je poznat příčiny a lépe pak naplánovat pomoc a prevenci v řešení těchto negativních jevů.

Velký průzkum, věnující se tomuto tématu, uskutečnil Výzkumný ústav práce a sociálních věcí spolu s časopisem Nový prostor. Jako příčiny bezdomovectví uvádí: ztrátu rodinného zázemí, neexistenci rodinného zázemí, zdravotní postižení, ztrátu zaměstnání, případně s následnou snahou najít zaměstnání, psychickou poruchu nebo nemoc, návrat z vězení, alkoholismus, závislost na drogách a závislost na hracích automatech (Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství, 2003: 19).

Ze závěrečné zprávy z výzkumu „Analýza situace bezdomovců v Plzni včetně identifikace jejich počtu“ (2009) vyplývá, že příčiny ztráty střechy nad hlavou jsou uváděny respondenty – bezdomovci následovně: neshoda s rodiči/příbuznými 22,9%; rozvod 19,1%; neplacení nájemného 17,8%; ztráta služebního bytu/ubytování 10,1%; exekuce nemovitostí 5,1%; domácí násilí 3,2%; zbytek respondentů uvádělo jiné důvody, např. návrat z vězení, vystěhování, smrt partnera.

„Dotazníkové šetření potřeb lidí bez domova v Moravskoslezském kraji“ (2006) se týkalo 392 osob, z toho 67,9% mužů a 32,1% žen. Jako příčinu ztráty střechy nad hlavou dotázaní uváděli: jiné důvody 30,1% mužů a 52,4% žen (zde jsou uvedeny především neshody v rodinných a partnerských vztazích); rozvod 25,6% mužů a 14,3% žen; neschopnost platit nájem 19,2% mužů a 21,4% žen; ztráta zaměstnání 17,3% mužů, ale jen 3,2% žen; nikdy nemělo vlastní domov 7,9% mužů a 14,3% žen; v důsledku nástupu výkonu trestu 10,9% mužů a 1,6% žen.

Podle shrnutí výzkumů organizace Národního informačního centra pro mládež (NICM) je nejčastější příčinou bezdomovectví ztráta zaměstnání 23%, následuje rozvod 20%, odchod z rodiny 11%, výkon trestu 5%, špatné hospodaření 3%, výstup z ústavního zařízení 2%. Jiné příčiny tvoří 29% a pouze u 7% bezdomovců jde o dobrovolné rozhodnutí (NICM, 2012).

V sondě, provedené v rámci výzkumu Institutu pro kriminologii a prevenci, byl rozvod uváděn jako nejčastější příčina ztráty bydlení v 18,5%; neplacení nájemného 12,1%; ztráta zaměstnání s ubytováním 8,3% a návrat z vězení 7,0%. Jako další byly uváděny příčiny ztráty bydlení např. gamblerství; po úmrtí druhá byt vybydlela, neboť se o něj nedokázala starat; konflikty po úmrtí v rodině a následné vyhození z bytu; po odchodu z domova nebo z pěstounské péče; při povodních se dům stal neobyvatelným a musel ho opustit; byt pronajímá, protože nemá na nájem a bydlí tak na ulici (Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy, 2009: 3).

Zahraniční výzkumy zachycují širokou škálu faktorů, které jsou rizikové pro vznik bezdomovectví:

- chudoba a nezaměstnanost,
- sexuální a psychické zneužívání v dětství i dospělosti,
- delikventní chování,
- rodinné rozvraty a konflikty,
- sousedské neshody,
- zkušenost s pobytem ve vězení,
- vyloučení ze školy nebo nízká kvalifikace
- zneužívání alkoholu a drog,
- psychické poruchy (Fitzpatrik et al., 2004).

Nezaměstnanost

Pokud nezaměstnanost není prvotní příčinou bezdomovectví, určitě je v mnoha případech jejím doprovodným jevem nebo rizikovým faktorem. U osob, které jsou ohroženy i v jiných oblastech, může vést k bezdomovectví. Příčinou je však pouze v situaci, kdy je spojena i se ztrátou služebního bydlení. Nezaměstnanost a nezaměstnatelnost, která může být následná v kontextu samotného bezdomovství, je jedním z faktorů, které jedince v situaci bezdomovectví udržuje (Fitzpatrick et al., 2004).

Za minulého režimu bylo povinností pracovat a považovalo se za antisociální a protispolečenské být nezaměstnaný. Odmítání práce bylo posuzováno jako trestný čin příživnictví. V dnešní době má práce ekonomickou hodnotu a současně vyjadřuje i sociální status.

Člověk, který přišel o práci, často bez vlastního zavinění a dlouhodobě nemůže novou práci najít, začíná pochybovat o svých schopnostech, ztrácí sebeúctu a perspektivu.

Ztráta bydlení

Ztrátu bydlení není možné chápat pouze jako izolovanou příčinu, ale jako jeden z faktorů, jehož důsledkem je bezdomovectví. Můžeme tedy říci, že ztráta bydlení je u většiny osob bez domova následkem individuálních příčin (např. gamblerství, alkoholismus) a strukturálních příčin (např. finanční krize v nezaměstnanosti), s tím, že nelze jednoznačně stanovit kauzálně lineární vztah.

Z výzkumů vyplývá, že nejčastějšími důvody ztráty bydlení jsou neshody s rodiči nebo příbuznými, rozvod, neplacení nájemného a také ztráta bydlení nebo ubytování v důsledku ztráty zaměstnání (Analýza situace bezdomovců v Plzni včetně identifikace jejich počtu, 2009).

Rozvod

Česká republika patří k zemím s nejvyšší mírou rozvodovosti v Evropě, a proto není překvapením, že rozvod je označován za důvod ztráty bydlení a následného bezdomovectví. Jedná se ale spíše o rizikový faktor než samotnou příčinu. Toto tvrzení potvrzuje i zpráva z výzkumu při sčítání bezdomovců v Plzni. Procentuální podíl rozvedených osob byl celkem 34%, z toho u mužů to bylo 37% a u žen 31%. Tyto podíly značně překračují hodnoty

v celkové populaci ČR, v rámci které bylo v roce 2003 celkem 9,3% u mužů a 11,2% u žen⁴ (Analýza situace bezdomovců v Plzni včetně identifikace jejich počtu, 2009: 36).

Totální instituce

Dalším rizikovým faktorem, který se podílí na vzniku bezdomovectví, je zkušenost s některou z forem totálních institucí⁵. V případě pobytu ve vězení, v psychiatrické léčebně nebo i v dětském domově, je těžké říci, zda se jedná o příčinu bezdomovectví nebo za jeho důsledek.

V případech zkušeností s pobytem v některém typu ústavní výchovy (např. dětský domov) je predikován za rizikový přechod z ústavního pobytu do běžného života.

Dalším vysoce rizikovým faktorem bezdomovectví je pobyt ve vězení, ale stejně jako u výše zmíněných faktorů nelze stanovit jednoznačný závěr, zda to byl spouštěcí mechanismus bezdomovectví nebo jeho následek. Řečeno jinými slovy, pobyt ve vězení je rizikovým faktorem, který udržuje a zvyšuje riziko bezdomovectví. Zároveň je skutečností, která může být bezdomovectvím stimulována, neboť vytváří sociální a ekonomické podmínky ke kriminalizaci těch, kteří se v něm nacházejí (Analýza situace bezdomovců v Plzni včetně identifikace jejich počtu, 2009: 37).

Hrdost

Neposlední z příčin bezdomovectví může být i určitá hrdost. Jedinec je příliš hrdý, než aby někoho požádal o pomoc, doprošoval se (rodičů, dětí, sociálních pracovníků), rozhodne se raději žít na ulici. Důvodem pro toto rozhodnutí může být tvrdá výchova v rodině, např. v případě dívek, které otěhotní a rodiče je vyženou z bytu, nepřijetí syna zpět po návratu z vězení (Štěchová, 2009: 12).

⁴ http://www.demografie.info/?cz_rodinnystav

⁵ Pojem *totální instituce* vymezuje E. Goffman (1961) – popularizátor termínu, jako místo, které slouží zároveň jako pracoviště a bydliště, v němž se nachází větší počet podobně situovaných jedinců, kteří jsou odříznuti od vnější společnosti a vedou navenek uzavřený a formálně upravený způsob života. Za totální instituce jsou považovány zejména armáda, vězení či psychiatrické léčebny.

Shrnutí

Rizikové faktory vzniku bezdomovectví jsou v současnosti u většiny autorů definovány velmi podobně. Mimo bezdomovectví, pojímaného jako životní styl, mají ve velké míře rizikové faktory jednoho společného jmenovatele, a to špatnou ekonomickou situaci, v jejímž důsledku nejsou lidé schopni platit vše potřebné pro zajištění vlastního bydlení. Typickým příkladem může být rozvod, kdy jednomu nebo oběma rozvedeným partnerům chybí prostředky, kterými se bývalý partner podílel na nákladech domácnosti, včetně bydlení.

Trendy vývoje bezdomovectví dokumentuje řada výzkumů doma i v zahraničí. Zobecnění získaných výsledků je dosti problematické především proto, že výzkumy byly prováděny různými metodami a rozdílně byly interpretovány i závěry. Obecně lze shrnout, že respondenti uvedli za rozhodující příčiny ztráty střechy nad hlavou rozvod (průměrně 21%), neschopnost platit nájemné (průměrně 16%), ztrátu zaměstnání (16%). To dokumentuje závěr, že v těchto případech došlo především k prudkému zhoršení ekonomické situace dotazovaných osob.

3 PSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO BEZDOMOVECTVÍ

Bezdomovectví je charakterizováno různorodou subkulturou, ve které je možné najít široké spektrum lidí různého věku, s různými motivy, osobnostními rysy a charakteristikami. Každý bezdomovec je individualita, nalézá se v odlišné situaci a příčiny i důsledky této situace jsou jedinečné. Jedno mají ale všichni společné – a to je ztráta bydlení a zázemí a s tím často související ztrátu blízkého člověka, který by jim byl oporou.

3.1 Vliv bezdomovectví na psychiku

Bezdomovectví jako životní krize, ať už má jakoukoliv příčinu, má vždy vliv na chování, prožívání a osobnost těch, které postihlo. Týká se širokého spektra změn a charakteristických projevů chování, které můžeme pozorovat, ale také změn, které nejsou navenek viditelné. Čím déle bezdomovectví trvá, tím větší dopad na daného jedince má.

Tito lidé ztrácejí pracovní návyky a pracovní zručnost a tím i šanci se zapojit do pracovního procesu. Zvyšuje se u nich sociální izolace, je omezen kontakt s příbuznými a známými a kontakt se širší společností. V závislosti na délce a rozsahu bezdomovectví, klesá motivace a sebeúcta. Smiřují se situací, stačí jim přežívat ze dne na den, nemají žádné plány a od budoucnosti nic neočekávají (Jurovatý, 2009: 36).

Postupně se stává realitou nedostatek jídla, hygieny, tepla, zhoršený zdravotní stav, vznik závislostí a dochází k prohlubování psychiatrické patologie. Žijí v sebeklamu, nepřipouštějí možnost vlastního zavinění, bagatelizují problémy, vytvářejí si úplně novou teorii o tom, jak se na ulici dostali. Mění se žebříček hodnot, osobnostní struktura a oslabují se kontrolní mechanismy chování, ztrácejí některých zábrany např. stud za zanedbaný zevnějšek, žebrání, vybírání odpadkových košů. Do popředí se dostávají základní potřeby – jíst, pít, spát, které nemohou dostatečně uspokojit. Postupně přijímají identitu bezdomovce a jejich šance se zařadit do běžného života klesá.

Co naopak bezdomovec po čase stráveném bez domova získává, jsou dovednosti a znalosti potřebné pro život na ulici. Poznává místa, kde se ostatní bezdomovci scházejí, ví, kde sežene oblečení, v jakém obchodě vyhazují potraviny, které se ještě dají jíst, ale také, kde se dají vydělat nějaké peníze. Mezi adaptační mechanismy patří také schopnost přežívat v mrazech a dešti.

Pád jedince do bezdomovectví zapříčiňuje určitá osobní krize, která jej vyvede ze zaběhnutých zvyků dosavadního života. Ztráta domova a propad na společenské dno je selhání v několika po sobě jdoucích krizích. Geneze bezdomovectví je jiná u dospělých, jiná u mladých a jiná u nejstarších bezdomovců. Rozvoj zdravé osobnosti se na ulici zastavuje a vyvíjí se nežádoucím směrem (Marek a kol, 2012: 92).

Bezdomovci s psychiatrickou diagnózou

Podle Hradeckého (1996), z výzkumů a statistických výsledků vyplývá, že bezdomovecká populace je z 80-90% chronicky nemocná, zdravotně postižená a má nízkou úroveň inteligence, rozumové schopnosti jsou ovlivněny rodinou, rodinnými vlivy, které jsou podmíněny prostředím a dědičností. Mezi bezdomovci jsou neurotici, mentálně retardovaní, oligofrenní jedinci, osoby s asociálními projevy, kteří jsou impulzivní, nepřizpůsobiví až agresivní, jedinci s psychotickými onemocněními a schizoidními a cykloidními psychózami. Pocházejí z narušených rodin, které jsou svou povahou považovány za jeden z nejzávažnějších kriminogenních faktorů.

Již sám fakt, že je člověk delší dobu bezdomovcem, vede často k psychickému postižení. Někdy je těžké určit, jestli sociální propad osoby vedl k psychické poruše, nebo naopak. V každém případě bývá velmi obtížné tyto dlouhodobé bezdomovce motivovat, protože u nich dochází ke stupňování pocitů méněcennosti, které se pak často mění v apatii a chronický depresivní syndrom. Dalším způsobem reakce jsou různé druhy neuróz nebo zvýraznění psychopatických osobnostních rysů. Problémem je, že psychicky nemocní bezdomovci nemají ve většině případů pravidelnou psychiatrickou péči a neberou léky. Bezdomovci s některou z těchto diagnóz jsou v prostředí ulice velmi zranitelní a měli by být v péči sociálních pracovníků (Hradecký, 1996: 47).

Problematika bezdomovců s psychiatrickými problémy není v literatuře dostatečně zdokumentována a literární prameny s touto problematikou jsou velmi chudé. Příčinou může být fakt, že kurátoři a ostatní sociální pracovníci považují informace o zdravotním stavu svých klientů za důvěrné.

Adaptační mechanismy

Na každého jedince, který se ocitne na ulici, tato situace působí bezprecedentně, tedy jedinečným způsobem. Co však mají všichni bezdomovci společné je působení permanentního stresu, který způsobuje deformaci jejich osobnosti (Marek et al., 2012: 103).

Jak je známo z psychologie (Atkinson, 1995), setrvávání v negativních prožitcích působení stresu znásobují, jedinec se uzavírá do sebe, otupuje si smysly rizikovými aktivitami jako je alkohol, hazard a agresivní chování. Bezdomovci na ulicích zůstávají a odmítají pomoc právě z toho důvodu, že podléhají těmto negativním strategiím.

První stadium adaptace na bezdomovectví začíná ztrátou bydlení, resp. zázemí, tedy traumatická událost vlastními silami neovlivnitelná a nepředvídatelná. Tato situace je velmi stresující, typickou reakcí bývá stud a snaha své bezdomovectví skrývat, přehnaná vděčnost za jakoukoli pomoc. Důvodem, že takto postižený jedinec nevyhledá sociální pomoc je, že se nechce identifikovat s bezdomoveckou subkulturou. Trpí typickými příznaky stresu, tzn. vztekem, depresemi, agresí, apatií, úzkostmi a dostává se na pokraj zoufalství a dochází k oslabení kognitivních funkcí.

Po počátečním šoku se jedinec seznamuje s novou realitou, hledá viníka své situace, konstruuje scénáře spiknutí proti své osobě, ale také si klade předsevzetí a hledá záchranu. Objevuje obranné mechanismy, které zmírňují negativní dopady situace na osobnost. Typickým obranným mechanismem bezdomovců je lhaní, které má skrýt selhání i před sebou samým. Racionalizace pomáhá zmírnit zklamání, pokud se nedaří dosáhnout cíle, může to být i směřování viny za situaci na okolí, rodinu, projekcí zakrývají své špatné vlastnosti.

Do stadia odporu vstupuje po několika měsících na ulici, v důsledku zklamání zkouší různé strategie, které by ho dostaly z ulice. Snaží se zachovat zbytky sama sebe, ztrácí sebevědomí, idealizuje si minulost a svoji situaci zmírňuje obrannými mechanismy. Postupně přebírá všechny atributy a návyky bezdomovce. Učí se od nich jak přežít a mechanismy, které mu zpočátku bránily se s nimi identifikovat, slábnou (Marek et al., 2012 :104-106).

Podle Pěnkavy (Pěnkava, 2010) nevratný proces devastace na osobnost jedince nastává po pěti letech. Toto stadium se nazývá syndromem naučené bezmocnosti a u bezdomovců dochází k rezignaci. Bezdomovci se smiřují s faktem, že ulice přestává být provizoriem a stává se domovem. V této fázi je změna života vnímána jako negativní až stresující faktor.

Je to tedy i odpověď pro ty z nás, kteří nechápeme, že bezdomovec odmítne odejít v mrazech -20°C do noclehárny a raději zůstává ve spacáku pod mostem.⁶

Podle ČSÚ (Sčítání lidu, domů a bytů 2011) bylo v roce 2011 evidováno 14,3% bezdomovců do 24 let, v produktivním věku 81,33% a v postproduktivním věku to bylo 4,37%.

3.2 Bezdomovci do 24 let

Z údajů ČSÚ vyplývá, že 5,6% bezdomovců jsou neplnoleté děti, z toho 1,56% dětí do 4 let, kde se pravděpodobně jedná o bezdomovectví celé rodiny nebo bezdomovectví matky s dítětem.

Příčiny bezdomovectví dětí a mladistvých ve velkém počtu souvisí s rozpadem, nefunkčností a patologiemi orientační rodiny. Tyto děti nepoznaly dobré zázemí, nezažívaly běžné fungování rodiny, nemívaly vhodné vzory rolí a chování.

V České republice je povinnost výchovy udělena rodině, státu nebo pěstounům, tzn., že do dovršení plnoletosti musí dítě žít v rodině nebo v ústavu.

Existují případy, že někteří rodiče nejeví zájem o své dítě a jeho útěk neohlásí, protože by přišli o dávky na děti. Tyto děti mladší 18 let se toulají po ulicích a tají svoji identitu i věk. Nevyhledávají sociální pomoc ze strachu, že jejich situace by byla řešena návratem do rodiny, odkud utekly nebo umístěním do ústavní výchovy (Marek et al., 2012: 93).

Podle výsledků šetření, děti ulice a mladiství bezdomovci, kteří se živí pouliční kriminalitou, pocházejí ze sociálně handicapovaných rodin nebo nepodnětného prostředí dětských domovů. Mnozí jsou sirotci, polosirotci, mají rodiče s kriminální minulostí, s nízkou sociokulturní úrovní, často mentálně retardované. Matka nebo otec jsou průměrné nebo podprůměrné inteligence, alkoholici, násilnických či patologických rysů. Delikvence dětí ulice není ještě úplně prostudována, ale sklony ke lhaní, toulání, útěkům z domova nebo ústavu,

⁶ Případ bezdomovce Miroslava Szamszeliho, který našel v 13. prosince 2008 v Praze v kontejneru živé novorozeně. Město mu nabídlo pomoc - bydlení v azylovém domě i práci. Bezdomovec patrně zásadní a náhlou změnu ve svém životě neunesl, skočil z okna. (Zachránce Čtvrťka skončil v Bohnicích. Lidovky.cz, 4.1.2008)

záškoláctví varují a usvědčují z poruch chování, které mohou vést k trestným činům. Tito mladiství se velmi často živí prostitucí a někteří jsou zneužíváni profesionálními zločinci (Hradecký, 1996: 48).

Mezi mladými bezdomovci přibývají děti pocházející z finančně dobře zajištěných rodin. Tyto utíkají z domova, protože se nechtějí podřídit pravidlům rodičů, odmítají autority a na důkaz svého protestu, raději volí svobodu ulice v přítomnosti vrstevnické skupiny. V těchto případech se jedná o bezdomovectví dočasné a většinou krátkodobé.

U dospívající mládeže jsou příčiny bezdomovectví jiné. Pro některé z nich bývá ulice náhradním prostorem pro realizaci potřeb, které jim rodina neumožňuje. Bývají mezi nimi také oběti syndromu CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte). Toto chování může mít za následek různé druhy závislostí, předčasné ukončení vzdělávání, zadlužení. Ve skupině dalších mladých bezdomovců získávají svou roli, čerpají z ní materiální i duševní zdroje, zažívají pocit sounáležitosti, což je velmi silně poutá k životu na ulici a je pro ně velmi obtížné se z tohoto kruhu vymanit.

Další skupinu mladých bezdomovců tvoří mladiství, kteří byli z domu vyhozeni, např. z důvodu drogové závislosti. Příčinou odchodu dětí na ulici je i projev vzdoru a revolty, např. v situaci, kdy do rodiny přišel nový člen - nevlastní otec; důvody citové deprivace v rodinách, kde existuje maximální materiální zázemí, ale mezi členy rodiny není téměř žádný citový vztah (Šivlová, 2012: 57).

Velké riziko u mladých bezdomovců představuje užívání drog. Často užívají drogy kombinovaně, od alkoholu, přes toluen, marihuanu, pervitin, houbičky, léky a jiné. Jde jim hlavně o to utéct před realitou a stereotypem a je jim celkem jedno, jak tohoto stavu docílí. Užíváním nelegálních drog se mladí bezdomovci odlišují od těch starších. Velmi často to souvisí i s celkovým tíhnutím k alternativnímu způsobu života, jako je hippies, punk, apod. Mladí jedinci o sobě neuvažují jako o bezdomovcích, ale používají označení squatteři, toxíci nebo drogisti (Šivlová, 2012: 57).

Mladí lidé, kteří odcházející z dětských domovů, nejsou připraveni na běžný život a existuje u nich zvýšené riziko selhání, protože nemají dostatečné rodinné a sociální zázemí. Do 26 let věku mohou využívat služeb v Domě na půl cesty, ale jen v případě soustavného vzdělávání.

U mladých bezdomovců po nějaké době dochází ke ztrátě iluzí ze života na ulici a většina dospěje k poznání, že jim tento život nevyhovuje. Mezitím se ale v jejich životě může

objevit mnoho bariér, které jim zabrání svůj život změnit. V tomto momentě je úkolem sociálního pracovníka podat jim pomocnou ruku a umožnit jim vstup do normálního dospělého života. Bývá výhodou, že mladý člověk není tak zjevně stigmatizován pobytem na ulici, protože zde strávil relativně krátký čas a neztratil tak schopnosti společensky fungovat (Marek et al., 2012: 96).

3.3 Bezdomovci v produktivním věku

Období produktivního věku je pro tyto účely vymezeno od 25-64 let. Bezdomovectví v tomto věku bývá chápáno jako negativní důsledek dlouhodobého osobního selhání jedince (Vágnerová, 2012).

Do této široké věkové kategorie patří i někteří jedinci, kteří se na ulici dostali už jako dospívající. Může se u nich jednat o bezdomovectví skryté, kdy jedinec nezaloží rodinu, žije dlouhodobě po ubytovnách a z minimálního platu není schopen si zvýšit životní standard.

Dále sem patří 30-ti až 40-ti letí jedinci (dle ČSÚ jde o 21,76% osob), kteří prochází krizí středního věku. Podle Vágnerové (2000) existují dva aspekty této krize, které mohou vyústit v bezdomovectví. Tím prvním aspektem je stagnace a ztráta smyslu života, rezignace na další cíle a izolace od společnosti. Druhým aspektem je tendence pouštět se do riskantních podniků a změn, které mají za následek finanční krizi. Oba aspekty krize mohou vyústit v krizi psychosociální jako je např. zneužívání alkoholu nebo jiných návykových látek nebo v rozvod, což jsou i nejčastější příčiny vzniku bezdomovectví.

Bezdomovectví je v produktivním věku stigmatizující a tito jedinci se hůř přizpůsobují podmínkám na ulici. Jsou tímto stavem poníženi, trpí stresem, lítostí, vztekem. Bezdomovec v tomto věku ztrácí dosavadní fyzické zázemí, společenské postavení, společenské role.

Bezdomovci kolem padesáti let, mají dle Marka a kol., nejmenší možnost návratu do společnosti. Jsou dlouhodobě nezaměstnaní a bez nároku na důchod. Velmi špatně se adaptují na jakoukoli změnu, život na ulici je pro ně mnohem náročnější, těžce navazují nové vztahy. Jedincům v této věkové kategorii chybí motivace, neočekávají nic nového, nemají perspektivu zlepšení situace a život vzdávají. Právě z této věkové kategorie vzešli první bezdomovci v České republice.

Mezi bezdomovci se ocitají i osoby s psychiatrickou diagnózou. Velmi mnoho duševních chorob propuká až v dospělosti a tyto jedinci, se dostávají na ulici v případě úmrtí osoby, která se o ně starala. Psychiatrická diagnóza většinou zhoršuje pracovní schopnosti a izoluje jejich nositele od sociálních kontaktů. Po smrti pečující osoby pak nejsou schopni se o sebe postarat, ani po stránce fyzické ani po stránce sociální a ocitají se na ulici, kde jsou samozřejmě velmi zranitelní. Čím je bezdomovec starší, tím častější jsou u něj zdravotní rizika (Marek et al., 2012: 97, 98).

Do pastí bezdomovectví se dostávají také jedinci, kteří po dlouhodobém pobytu v ústavu a ve vězení zůstávají na ulici, protože jim chybí rodinné zázemí a blízcí, kteří by je očekávali a pomohli jim při vstupu do nové etapy života. Pokud bývalého vězně nikdo nečeká, jeho existence, s podlomeným sebevědomím, bez peněz a bydlení, je velmi těžká. Mnozí z nich se v nové situaci, kdy nepoznávají ulice svého rodného města, obchody, které fungují jinak, než byli zvyklí, ceny potravin se zvýšily, nedokážou o sebe postarat. Bez ubytování, bez peněz a bez možnosti zaměstnání a s pocitem ublíženosti, zklamání a nedůvěry se velmi rychle vracejí do vězení za páchání další trestné činnosti. Je to jejich jediné přání – vrátit se do vězení, kde o ně bylo „postaráno.“

3.4 Bezdomovci v postproduktivním věku

Další věkovou skupinou jsou senioři, bezdomovci v postproduktivním věku. Stávají se vzhledem ke svému věku, zdravotním omezením a osamělosti často oběťmi podvodníků a násilníků. Jsou slabí a neschopní se proti podobným způsobům chování bránit, často protože přijdou o své bydlení, o důchod bývají systematicky obírání, je jim ukraden nebo jsou nuceni důchod odevzdávat vyděračům. Jakmile se ocitnou na ulici, jejich zdravotní stav se velice rychle zhoršuje, někteří začnou zneužívat alkohol. Bývají často hospitalizováni v nemocnicích nebo v psychiatrických léčebnách, kde se jejich stav stabilizuje, po propuštění na ulici však léčebný režim přestanou dodržovat a zdravotní stav se opět rychle zhorší.

Bezdomovci se stanou také senioři a psychicky nemocní lidé, kteří se rozhodnou dobrovolně odejít z různých sociálních zařízení. Příčinou bývá závislost na alkoholu a neochota dodržovat požadovaný režim. Zařízení se speciálním režimem, kde by tito lidé mohli být, je stále nedostatek (Šivlová, 2012: 59).

Člověk důchodového věku, který spí na ulici, poukazuje na chybu sociálního systému (Marek et al., 2012: 97, 98).

O staré lidi by se měla v první řadě postarat jejich rodina, ale v posledních letech celková krize rodiny zapříčinila nárůst bezdomovců jak mezi seniory, tak i na opačném pólu, tzn. mezi mladistvými. V případech, kdy tedy pomoc rodiny selže, měl by se o seniory postarat stát, resp. sociální služby.

Starý bezdomovec zůstává raději na ulici, přestože může využít nabízených sociálních služeb, protože se odmítá vzdát jakéhosi druhu sociální autonomie. Podle Sýkorové (Sýkorová, 2007: 71-90) bývá sociální autonomie omezena výběrem lidí, s nimiž může komunikovat. V domovech důchodců se senior musí vzdát části své osobní, psychologické i sociální autonomie.

Staří lidé obecně nemají rádi jakékoli změny a z toho důvodu se staří bezdomovci velmi špatně adaptují na podmínky ulice. Žijí monotónním životem, žíví se sběrem nebo žebrají a jakákoliv změna je stresuje. Život na ulici je vyčerpává, jejich schopnosti slábnou a zdravotní potíže jim znemožňují situaci zvládat. I přesto, že je ohroženo jejich zdraví, nechtějí využít pomoci sociálních služeb a odmítají i to, na co mají nárok. Nevidí v tom smysl. Často tvrdí, že nemá cenu snažit se dostat z ulice, protože stejně brzy umřou. Na ulici se stárne mnohem rychleji a bezdomovci většinou vypadají mnohem starší, než ve skutečnosti jsou a jen zřídka se dožívají vysokého věku.

Jedinec, který se dostane na ulici, zásadně mění své životní postoje. Mnozí bezdomovci přerušují své dosavadní kontakty a komunikují pouze s těmi, kteří s ním jsou na ulici. Získávají na ulici kamarády a známé, ti ho ovlivňují a učí všemu, čemu se sami na ulici naučili. Bezdomovec musí omezit své koníčky a sport a do popředí vstupují aktivity, kterými se zabývají ostatní, tj. pití a rizikové chování.

Shrnutí

Vliv na psychiku dotčeného jedince je velmi hluboký a výrazně se prohlubuje s délkou času stráveného na ulici. Postupně dochází k progresi degradace osobnosti, zejména ke ztrátě sebeúcty. Dá se hovořit o prohlubování psychických poruch osobnosti. Na významu nabývá pouhé uspokojování základních životních potřeb.

Osobnost člověka se adaptuje na situaci vyvolanou bezdomovectvím. Od snahy skrýt bezdomovectví, přes nalhávání si o příčinách své situace, až po stadium odporu se všemi návyky bezdomovce. Významný zlom pak nastává po pěti letech – stadium naučené bezmocnosti (rezignace) – kdy bezdomovec uznává, že ulice není provizoriem, ale domovem.

Za poměrně významný faktor ovlivňující dopady bezdomovectví na psychiku jednotlivce je považován jeho věk.

První skupinu tvoří bezdomovci do 24 let věku. Přes různé příčiny, které je přivedly k životu na ulici, dochází u nich postupem času k poznání, že po životě na ulici netouží, ale mezitím vzniká řada bariér bránících jim ve změně způsobu života. Přesto jsou zde předpoklady, že si udrželi určité schopnosti společensky fungovat.

Bezdomovci v produktivním věku (25-64 let) jsou chápáni jako negativní výsledek dlouhodobého selhání jednotlivce. Jedinci v tomto věku se hůře přizpůsobují situaci. Cítí ponížení, stres, lítost, vztek. Ve věku kolem padesáti let mají nejmenší možnost návratu do společnosti. Chybí jim motivace a perspektiva zlepšení situace, vzdávají jakýkoliv boj za zlepšení. Významnou část tvoří osoby propuštěné z ústavů či vězení.

Bezdomovci v postproduktivním věku jsou často oběťmi podvodů a násilí. Jsou to typické oběti sociálního systému ve spojení s nezájmem rodiny. Ztrácí postupně svoji osobní, psychologickou i sociální autonomii, přičemž již zpravidla netouží po změně situace s argumentací blízkou smrti.

4 SPOLEČNOST, BEZDOMOVCI A MOŽNOSTI RESOCIALIZACE

Bydlící společnost a bezdomovci, dvě skupiny v zásadě odlišném sociálním postavení, ale přesto tvořící jednu společnost, ať již z pohledu státu, regionu nebo obce. Bezdomovectví není tedy jen problémem samotných bezdomovců, ale především problémem celospolečenským. Možnost resocializace bezdomovců, případně pomoc v jejich nelehké životní situaci je do značné míry podmíněna postoji veřejnosti k bezdomovectví, ale i kvalitou sociální práce a sítí sociálních zařízení a služeb.

4.1 Postoje a názory veřejnosti na bezdomovectví

Postoje veřejnosti vůči bezdomovcům by se daly shrnout do tří základních názorů. Tím prvním je názor „mohou si za to sami,“ protože jsou nezaměstnaní, ve vězení, nepřizpůsobiví... S tímto názorem se často ztotožňují i politici, kteří formují restriktivní politiku (např. omezují podporu v nezaměstnanosti, snaží se bezdomovce vytlačit z některých čtvrtí apod.). Druhou teorií je, že nezaměstnanost způsobuje globalizace a kapitalistické ekonomiky a tento postoj by se dal charakterizovat jako strukturálně ekonomický. Třetí skupina si myslí, že nezaměstnanost, jejímž důsledkem je bezdomovectví, je způsobena nedostatky v sociálním systému, nemožností na tyto služby dosáhnout a neinformovaností lidí o možnostech a příležitostech, které současný systém nabízí (Štěchová et al, 2008: 32).

Výzkum agentury Fokus, který proběhl v Praze, přinesl zajímavou kombinaci výpovědí: 83% Pražanů vnímá bezdomovectví jako velký problém, 85% z nich si myslí, že by si bezdomovci měli pomoci sami. Tento výzkum se věnoval bezdomovectví i z hlediska životní úrovně respondentů. Jako naléhavý problém ho vnímá 7% dotázaných s velmi dobrou životní úrovní, 14% se spíše dobrou životní úrovní, 22% se spíše špatnou a 31% s velmi špatnou životní úrovní. Je tedy možné konstatovat, že nejvíce bezdomovectví znepokojuje ty, pro něž představuje reálnou hrozbu (CVVM 2001 in Kosová et al., 2004: 5).

Fenomén bezdomovectví je veřejností spojován s mnoha negativními stereotypy, nejčastěji s kriminalitou, alkoholismem a duševními a tělesnými chorobami.

Bezdomovci jsou vnímáni jako potenciální ohrožení bezpečí a veřejného pořádku (Kosová et al., 2004: 5-10).

Z odborné literatury, empirických výzkumů i z praxe vyplývá, že bezdomovcem se stává jedinec, u kterého se v jednom období života, zkombinuje několik faktorů: nepříznivé okolnosti (například ztráta zaměstnání nebo bytu), určité rizikové povahové vlastnosti a nedostatek podpory nejbližšího okolí. To v praxi znamená, že tito jedinci mají za sebou negativní zkušenosti – nešťastné dětství, ve kterém postrádali pocit bezpečí; přátele, kteří je zklamali; partnerské vztahy, které se rozpadly (Štěchová, 2009: 19).

4.2 Resocializace

Jak ukazují zkušenosti z výzkumů, je návrat zpět z ulice možný, ale je k tomu nezbytně potřebná motivace a vůle dotyčného jedince. Další podmínkou k návratu je pomocná ruka kompetentní instituce, která pomůže s hledáním zaměstnání a bydlení a dalších faktorů.

Bezdomovci si velmi rychle upevňují způsoby chování, které jim usnadňují přežití na ulici, ale současně představují vážnou překážku pro opětovné začlenění do společnosti (Kosová et al., 2004: 27).

Možností resocializace, neboli návratem z ulice zpět do normálního života, se ve svém šetření zabývala Štěchová a kol. Pro šetření byli vybráni jedinci, kteří byli sociálními pracovníky vytipováni, jako ti, kteří mají přes různé peripetie svého života reálnou možnost na návrat do běžného života.

Přestože jsou bezdomovci vnímáni jako homogenní skupina, toto šetření poukázalo na několik skutečností. Anamnestické pohovory prokázaly, že okolnosti, které přivedly dotazované bezdomovce na ulici, jsou u každého jedinečné. Tito lidé pocházeli z fungujících rodin, z kojeneckých ústavů a dětských domovů, z rozvedených rodin, vzdělání měli od nedokončeného základního až po vysokoškolské. Příčiny bezdomovectví se také odlišovaly. Stejně tak různorodá byla pomoc, které si tito klienti nejvíce cenili a kterou považovali za rozhodující pro svůj návrat (Štěchová et al, 2008: 72-95).

Kosová upozorňuje na skutečnost, že pokud se bezdomovec naučí ovládat „strategii pro přežití na ulici,“ a ztotožní se s ní, pak se u něj snižuje pravděpodobnost, že se začlení do většinové společnosti (Kosová et al., 2004: 27).

Výzkum potvrdil teorii (Holpuch, 2011: 7), že jedinci, kteří se ztotožňují s bezdomoveckou identitou, méně užívají sociální služby a projevují menší snahu dostat se z ulice.

Holpuch ve svém jedinečném výzkumu (Holpuch, 2011), který věnoval bezdomovcům a jejich životu, hovoří o jakémsi „bodu návratu,“ který je zlomovým okamžikem pro tyto jedince. Jde o okamžik, kdy se jedinec začíná identifikovat s bezdomovci, začíná si osvojovat stigmatizované techniky obživy a vnitřně je přijme za své. Překročí tím zmiňovaný bod návratu a přestane usilovat o zpětné začlenění do společnosti.

Za tímto pomyslným bodem se otevírá brána k novým zdrojům sebeúcty a uznání ze strany bezdomovců. Na druhé straně to představuje přetrhání vazeb s většinovou společností a tím pádem snížení příležitostí a ambicí k návratu.

4.3 Sociální práce s bezdomovci

Dnešní moderní doba a fenomén bezdomovectví sebou přináší řadu nově vzniklých sociálních problémů, na které společnost není připravena. Vznikají tak nové oblasti v sociální práci a v jejím pojetí. Tyto změny se týkají:

- přenesení sociální práce od stolu do terénu, poznání sociální situace klienta v jeho přirozeném prostředí,
- zaměření na prevenci,
- realizace dobrovolnické činnosti,
- propojení s nestátními organizacemi,
- nové formy sociální péče a intervence (Tannenbergerová, 2013: 47).

Od roku 1990 se začaly spontánně utvářet, nejprve ve velkých městech, první sociální služby pro bezdomovce. Zpočátku to byly dobrovolnické organizace, které se časem přeměnily v profesionální poskytovatele sociálních služeb.

Tyto organizace mají charakter charitativních a církevních organizací nebo občanských sdružení. Sociální pracovníci těchto subjektů jsou plně kvalifikovaní na tuto práci, jednají nezávisle a klienti k nim mají mnohem větší důvěru než k úředníkům obcí a státních institucí.

Neziskových sdružení a organizací, které se věnují pomoci lidem bez domova je velké množství, ale především jsou to tyto organizace (většinou s celostátní působností): Armáda spásy, Naděje, Česká katolická charita, Nový Prostor, Emauzy ČR, občanské sdružení Společnou cestou, Diakonie, Člověk v tísni a v menším rozsahu některé další. Jsou finan-

covány ze státního rozpočtu (na základě žádostí a grantů), dále ze zahraničních zdrojů, příspěvků a darů a z vlastní činnosti.

Přelomovým v tomto směru byl zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách. Tento zákon dále upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, u poskytovatelů zdravotních služeb, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních (Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách). Poskytovateli sociálních služeb jsou při splnění podmínek stanovených zákonem územní samosprávné celky a jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby a ministerstvo a jím zřízené organizační složky státu nebo státní příspěvkové organizace, které jsou právnickými osobami.

Pomoc a podporu lidem bez domova poskytují služby sociální prevence:

- azylové domy,
- nízkoprahová denní centra (možnost hygieny, ošacení, stravování, zdravotní péče),
- noclehárny,
- terénní programy,
- sociální rehabilitace,
- odborné poradenství (sociálně právní, právní pomoc při hledání zaměstnání atd.).

Azylové domy a noclehárny pro bezdomovce

V těchto zařízeních jsou poskytovány pouze základní služby: přespání na několik dní, strava a hygiena. Většinou je možné využít poradenství a právní pomoci. Služby jsou určeny hlavně bezdomovcům nebo lidem, kteří se vrátili z vězení.

Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová služba se zaměřuje na klienty, kteří nevyhledávají oficiální cesty pomoci. Prostředí nízkoprahových center se podobá prostředí klientů, tím odpadají sociální, psychologické i technické bariéry. Klienti se sem většinou chodí najíst, vysprechovat, odpočnout si, mohou využít služby sociálního pracovníka, psychologa, lékaře apod.

Pracovníci centra zde mohou identifikovat klienty, kteří mají zájem o změnu životního stylu a pomoci jim s resocializací.

Domy na půli cesty

Tato zařízení jsou určena převážně mladým lidem z dětských domovů a jejich cílem je začlenit je do společnosti tak, aby dále nepotřebovali cizí pomoc. Poskytováno je nejen bydlení ale i možnost rozvoje člověka (hledání zaměstnání, péče o domácnost, samostatnost).

Terénní sociální práce

Terénní sociální práce (streetwork) je práce na veřejných prostranstvích, ulicích. Kritériem pro terénní práci je vybudování vztahu ke klientovi, jeho motivování ke spolupráci a nabídka sociálních služeb. Klient nepřichází za pracovníkem, ale pracovník přichází za ním. Terénní sociální pracovníci se zaměřují na bezdomovce, kteří nechtějí nebo nejsou schopni navštívit tradiční místa pro práci s nimi. Pracují tak v přirozeném prostředí klienta, orientují se na jeho potřeby a jsou schopni tak odstranit případné bariéry. Hlavním úkolem terénního pracovníka je navázat s klientem kontakt a vytvořit důvěrný vztah s důrazem na jejich práva a důstojnost a na odbornost poskytovaných služeb. V průběhu spolupráce musí dbát na samostatnost v rozhodování klienta a na podporu jeho aktivity. Pomáhá mu s řešením každodenních problémů a pokouší se ho motivovat k aktivní snaze vymanit se z pasti chudoby, ze závislosti na druhých a na státu. K základním principům terénní práce patří:

- sociální služba je poskytována s důrazem na respektování vůle, ochrany důstojnosti, soukromí a dalších práv klientů,
- práce v přirozeném prostředí,
- kontinuita a návaznost služeb,
- princip nízkoprahovosti.

Terénní pracovník provádí depistáž lokality, tzn., že mapuje veřejná i neveřejná místa, která jsou bezdomovci využívána k přespávání, k odpočinku nebo ke sdružování s ostatními bezdomovci. Všechna tato místa terénní pracovník sleduje a eviduje zde pohyb osob (Marek at el, 2012: 116-121).

K navazování kontraktů s bezdomovci je zapotřebí zkušenosti, trpělivosti a velké empatie. Pracovník bezdomovcům nabízí informace, potraviny nebo materiální pomoc a služby dalších sociálních zařízení.

Hlavní náplní práce terénního sociálního pracovníka je poskytování základního poradenství pro lidi bez domova. Provádějí i osvětovou činnost, tedy informují o riziku pobytu na ulici, na návykové chování, na požární rizika v místě přespávání, na zdravotní rizika způsobená životem na ulici apod.

Tito pracovníci si vedou svoji databázi klientů a sledují změnu klientů ve své lokalitě, počet osob, rizikové jedince, místa pro přespávání, vztahy ve skupině apod. Tyto údaje mohou sloužit jako podklad pro novou sociální službu, jako podklad pro výzkum a také pro orientaci v problematice bezdomovectví.

V současné době velká města nedisponují soustavou propracovaných preventivních opatření vůči zvyšování počtů „viditelných“ bezdomovců a nárůstu bezdomovectví vůbec. Příprava systému prevence tohoto druhu je akutním úkolem, s perspektivou rozvoje až do roku 2020.

Podobná je situace v možnostech resocializace lidí bez domova, čili jejich návratu k běžnému způsobu života. I tady je potřeba připravit koncepční soustavu aktivit, které postupně povedou k resocializaci větší části lidí bez domova než je tomu dosud.

Shrnutí

Celospolečenský rozměr bezdomovectví vyžaduje pro jeho řešení úsilí a spolupráci nejen bezdomovců a sociálních pracovníků, ale i širší veřejnosti.

Poznatky plynoucí z výzkumů jsou mnohdy značně rozporuplné. Bezdomovectví je vnímáno jako závažný problém, ale současně převládá názor, že si s ním bezdomovci musí poradit sami.

Návrat z ulice pod střechu je sice možný, ale úspěšnost významně klesá s přibývajícím časem pobytu na okraji společnosti. Klesá současně zájem i možnosti samotných bezdomovců svoji situaci řešit. Pomocná ruka společnosti je nezbytná.

Přes existenci řady institucí, zařízení, dobrovolných i profesionálních pracovníků, přetrvává v uvažování o tomto jevu řada stereotypů, které snižují účinnost společného působení.

Sociální pracovníci k bezdomovcům přistupují jako k osobám, které potřebují získat nazpět pracovní návyky a kompetence při vyhledávání pracovních příležitostí. Předpokládají u nich silnou potřebu se znovu začlenit do společnosti a vrátit se k původnímu způsobu života. Nepracují s perspektivou samotných bezdomovců a nepředpokládají, že jejich pojetí smysluplného života se liší od hodnot, na nichž stojí sociální politika.

Tento předpoklad může být v mnoha případech mylný. Pokud člověk přijme bezdomoveckou identitu a osvojí si bezdomovecké techniky obživy, pak skutečnost, že žije jako bezdomovec, pro něj přestane být důvodem ke změně. Se svým životem je smířen, i když jej nepovažuje za uspokojující. Účinné techniky obživy, pospolitost, vzájemná solidarita, alkohol a cigarety jsou prvky, které zajišťují, že bezdomovci tento způsob přežívání považují za žitelný (Holpuch, 2011: 22).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ A JEHO VÝSLEDKY

V praktické části bakalářské práce jsou vyhodnoceny výsledky dotazníkového šetření vzorku respondentů z řad veřejnosti v městě Brně jako podklad pro kvantitativní výzkum. Respondenti byli vybráni z řad mužů i žen, v širokém věkovém rozmezí a s různou úrovní vzdělání. Vzhledem k široké množině charakteristik respondentů nebylo vždy možné zajistit jejich dokonalou početní vyváženost. Přehled počtů a charakteristik respondentů uvádí tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Počty a charakteristiky respondentů

Kategorie res.	počet	Dokončené vzdělání				
		základní	vyučení	SŠ, VOŠ	VŠ	
ŽENY	do 25 let	4	2	0	1	1
	26-40 let	13	0	2	7	4
	41-55let	19	0	3	15	1
	55 a více	15	0	4	8	3
	celkem	51	2	9	31	9
MUŽI	do 25 let	18	1	0	17	0
	26-40 let	15	1	1	8	5
	41-55let	14	0	2	3	9
	56 a více	12	0	3	2	7
	celkem	59	2	6	30	21
Ž+M CELKEM	110	4	15	61	30	

Považovala jsem za důležité, aby mezi respondenty byla polovina mužů a polovina žen. Předpokládala jsem, že odpovědi mužů budou v některých otázkách odlišné od odpovědí žen. Nepodařilo se mi dodržet vyváženost mezi věkovými kategoriemi a úrovněmi vzdělání a proto jsem je v šetření nevyhodnocovala.

5.1 Stanovení hypotéz

Pro kvantitativní výzkum jsem si stanovila tyto hypotézy:

1. Většina veřejnosti si myslí, že příčinou bezdomovectví je svobodná individuální volba.
2. Většina veřejnosti si myslí, že úsilí o resocializaci bezdomovců je předem odsouzeno k nezdaru.

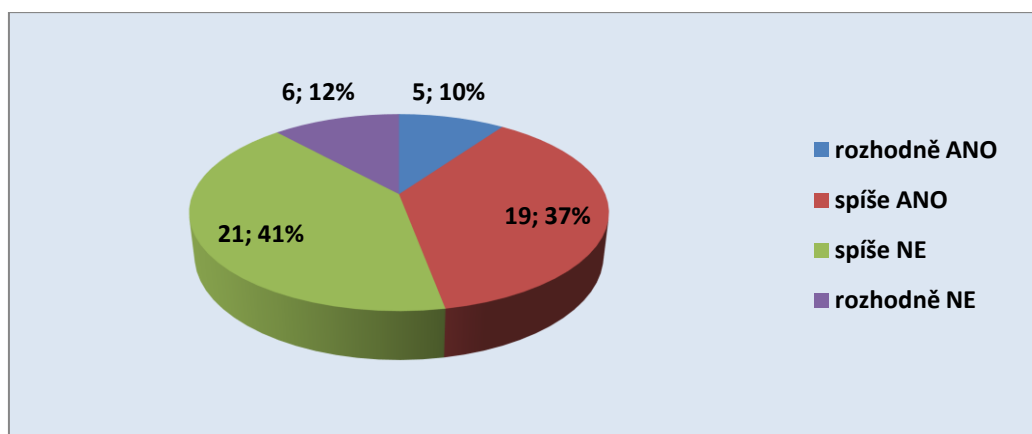
Cílem tohoto malého šetření je zjistit postoj veřejnosti k bezdomovcům a míru jejich ochoty jim pomoci ať už finančně, materiálně nebo osobně. V dotazníku jsem položila dotazy, týkající se pocitů respondentů při setkání s bezdomovci a také otázku na roli státu v tomto problému.

5.2 Výsledky dotazníkového šetření

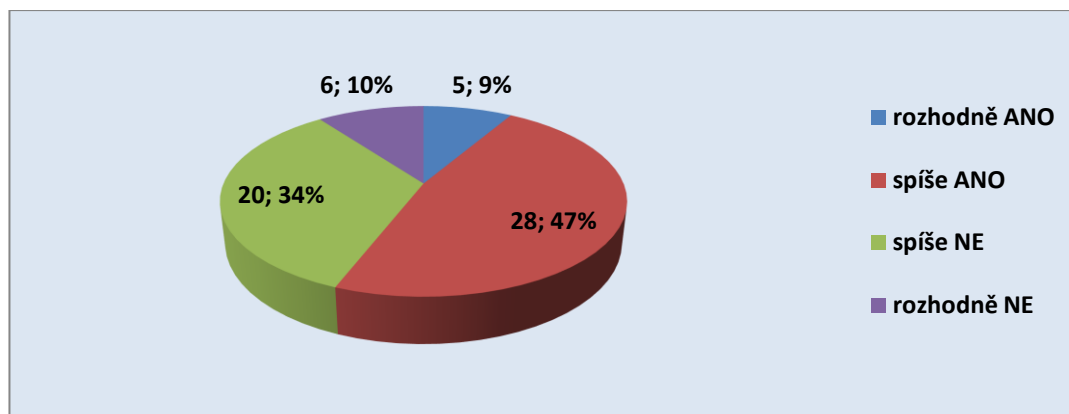
Dotazník pro respondenty obsahoval 11 otázek, většina (9) z nich byla vyjádřena čtyřstupňovou verbální škálou.

Výsledky odpovědí na otázku č. 1

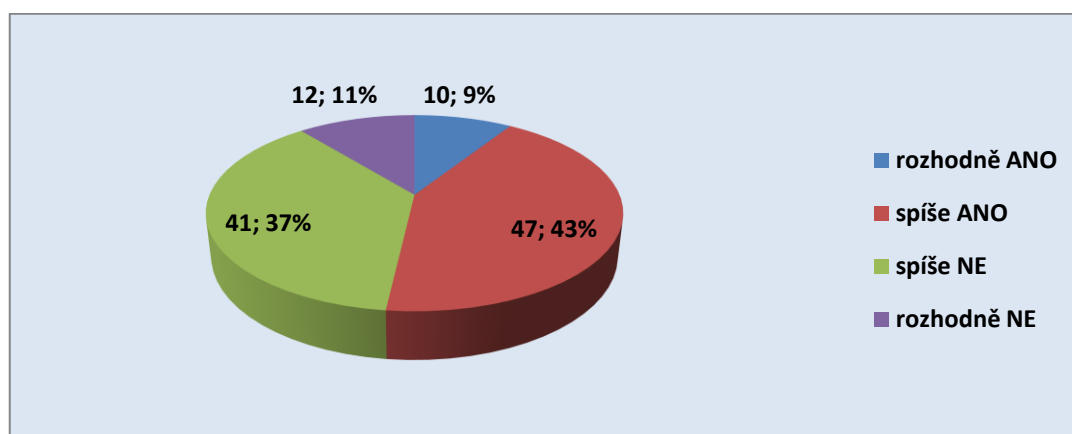
Souhlasíte s názorem, že hlavní příčinou bezdomovectví je především neochota bezdomovců pracovat?

Graf 1: Výsledky odpovědí na otázku č. 1 - ženy

Graf 2: Výsledky odpovědí na otázku č. 1 - muži

Graf 3: Výsledky odpovědí na otázku č. 1 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že jen 10, tj. 9% respondentů je přesvědčeno, že hlavní příčinou bezdomovectví je neochota pracovat. Dalších 47, tj. 43% respondentů se k tomuto názoru přidává s odpovědí spíše ano. Dá se tedy říci, že nadpoloviční většina respondentů i když jen s velmi malou převahou 57, tj. 52%, se přiklání k tomu, že příčinou bezdomovectví je neochota bezdomovců pracovat. Tento závěr z hlediska kladných a záporných odpovědí nelze považovat za jednoznačný.

Malé odlišnosti se projevují v odpovědích mezi muži a ženami. Zatímco 56% mužů se kloní k názoru, že příčinou bezdomovectví je neochota pracovat, žen si to myslí pouze 47%, tedy méně než polovina.

Z analýzy výsledků na tuto otázku plyne, že 16 respondentů z 18 v kategorii do 25 let je přesvědčeno, že se bezdomovcům nechce pracovat.

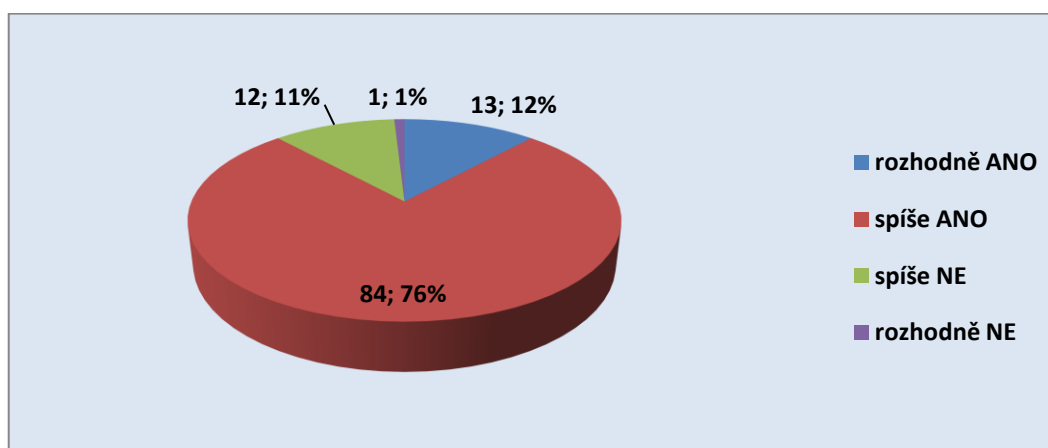
Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Teoretická část této práce se věnuje příčinám vzniku bezdomovectví a neochota pracovat je zde považována pouze za jeho rizikový faktor. Analýza výsledků odpovědí na tuto otázku prokázala, že více než polovina respondentů tento rizikový faktor považuje za hlavní příčinu bezdomovectví. Svědčí to o nízké informovanosti a orientaci veřejnosti v této problematice a přetrvávání předsudků o bezdomovcích jako o nepřizpůsobivých osobách, které nechtějí pracovat.

Analýza odpovědí na tuto otázku spíše přispívá k potvrzení hypotézy č. 1.

Výsledky odpovědí na otázku č. 2

Za bezdomovectví mohou změněné společenské podmínky a neschopnost některých lidí se na situaci adaptovat.

Graf 4: Výsledky odpovědí na otázku č. 2 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Rozhodně ano odpovědělo 13 respondentů, tj. 12%, spíše ano 84 respondentů, tj. 76%. Z odpovědí na tuto otázku vyplývá jednoznačně převažující názor respondentů (97, tj. 88%), že za bezdomovectví mohou změněné společenské podmínky a neschopnost lidí se na tuto situaci adaptovat.

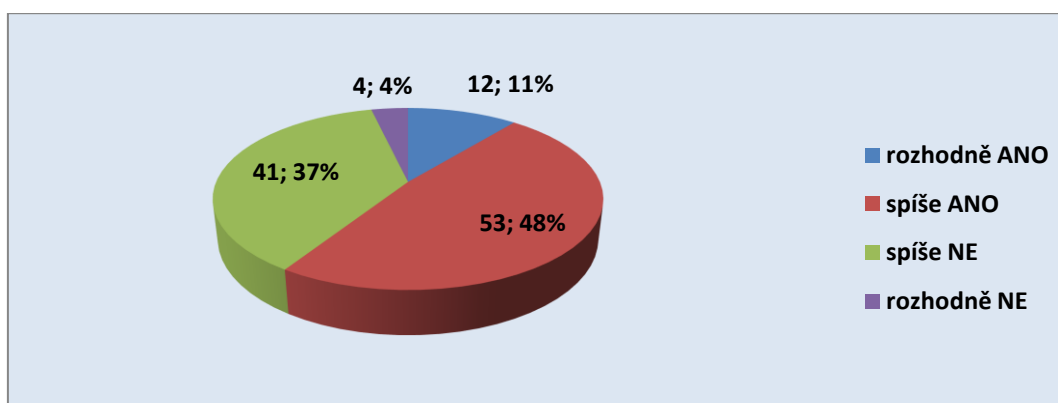
Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Odpovědi na tuto otázku potvrzují, že většina respondentů zastává názor, že za bezdomovectví mohou změněné společenské podmínky a neschopnost některých lidí se na situace adaptovat. Tento výsledek potvrzuje i teoretická část této bakalářské práce, kde je pojednáno o novodobém nástupu bezdomovectví po roce 1989.

Analýza odpovědí na tuto otázku spíše přispívá k vyvrácení hypotézy č. 1.

Výsledky odpovědí na otázku č. 3

Bezdomovci jsou nositeli vzrůstu kriminality, alkoholismu, nemocí.

Graf 5: Výsledky odpovědí na otázku č. 3 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

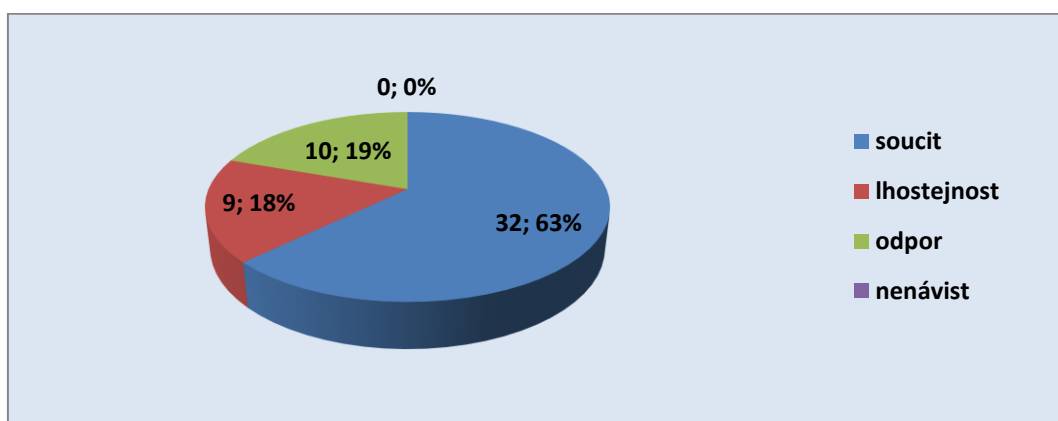
Z výše uvedených výsledků lze konstatovat, že 12, tj. 9% respondentů zastává názor, že bezdomovci jsou příčinou vzrůstu kriminality, alkoholismu a nemocí. Dalších 53, tj. 48% respondentů se k tomuto názoru přiklání s odpovědí spíše ano. Nadpoloviční většina všech respondentů 65, tj. 59% je přesvědčena, že bezdomovci jsou nositeli vzrůstu kriminality, alkoholismu a nemocí. Ženy na tuto otázku odpovídaly ano nebo spíše ano v 67%, muži jen v 53%. Jen 4 respondenti odpověděli rozhodně ne.

Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

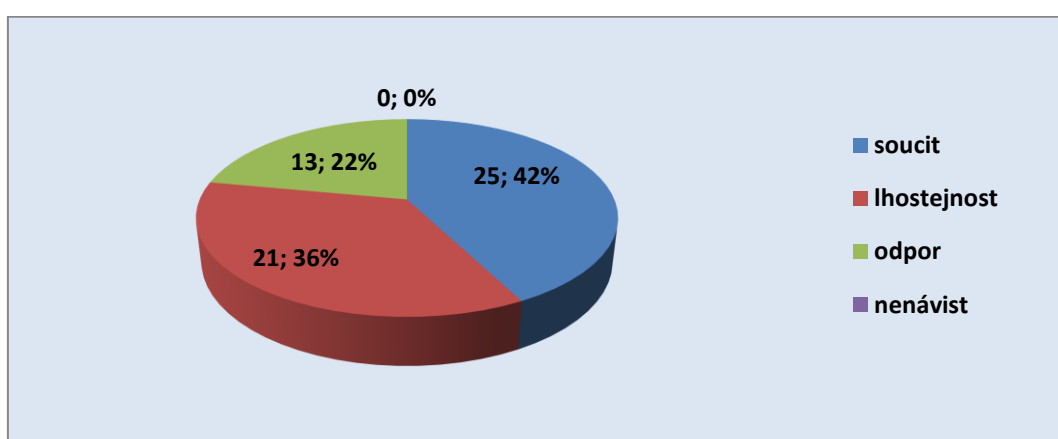
Odpovědi respondentů svědčí o existenci přesvědčení, že bezdomovectví je spojeno s patologickými jevy jako kriminalita, abúzus alkoholu a jiných návykových látek. To přispívá k negativnímu vnímání bezdomovců.

Výsledky odpovědí na otázku č. 4

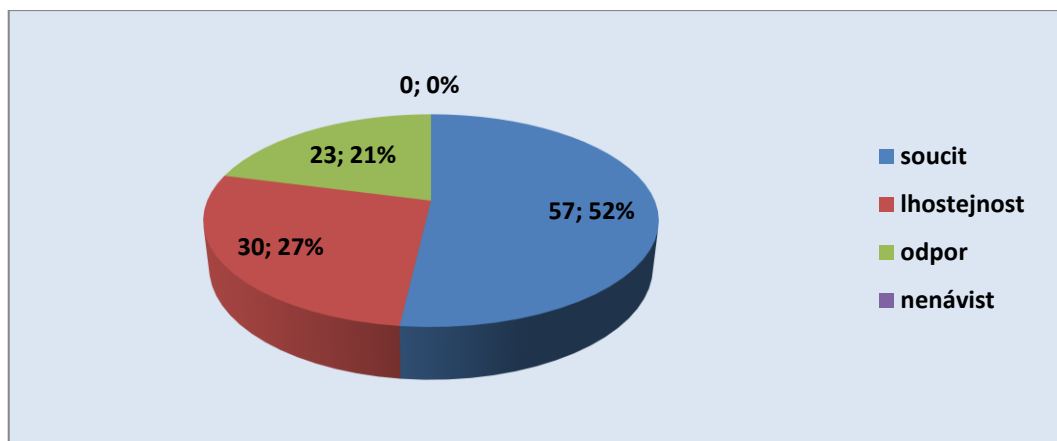
Při pohledu na bezdomovce pociťují: soucit, lhostejnost, odpor, nenávisť.

Graf 6: Výsledky odpovědí na otázku č. 4 - ženy

Graf 7: Výsledky odpovědí na otázku č. 4 - muži

Graf 8: Výsledky odpovědí na otázku č. 4 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že 57 respondentů tj. 52% pociťuje při pohledu na bezdomovce soucit. Velký počet respondentů, a to 30, tj. 27% pociťuje lhostejnost a 23, tj. 21% respondentů pociťuje odpor.

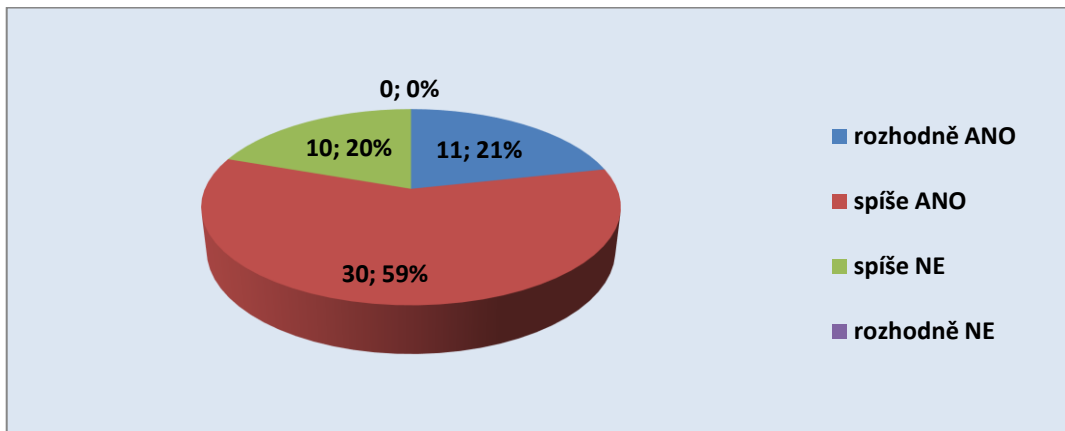
Výrazné rozdíly jsou v pocitech mezi ženami a muži. Ženy pociťují soucit s bezdomovci v 63% a lhostejnost pouze v 18%. Muži soucit cítí jen v 42%, zatímco lhostejnost v 36%. Odpor pociťuje 19% žen a 22% mužů. Žádný z respondentů nepociťuje k bezdomovcům nenávisť.

Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

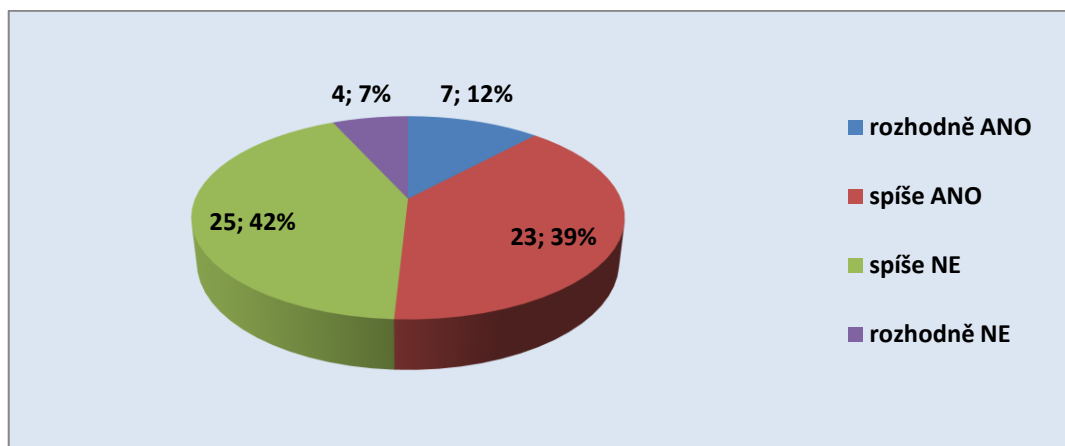
Pocity a emoce respondentů se pohybují mezi soucitem a lhostejností, což vyjadřuje dva zásadně odlišné postoje. Nabízí se předpoklad, že respondenti, kteří pociťují s bezdomovci soucit, budou ochotni přispívat na jejich pomoc. Naopak ti, kteří pociťují lhostejnost, budou pomoc odmítat.

Výsledky odpovědí na otázku č. 5

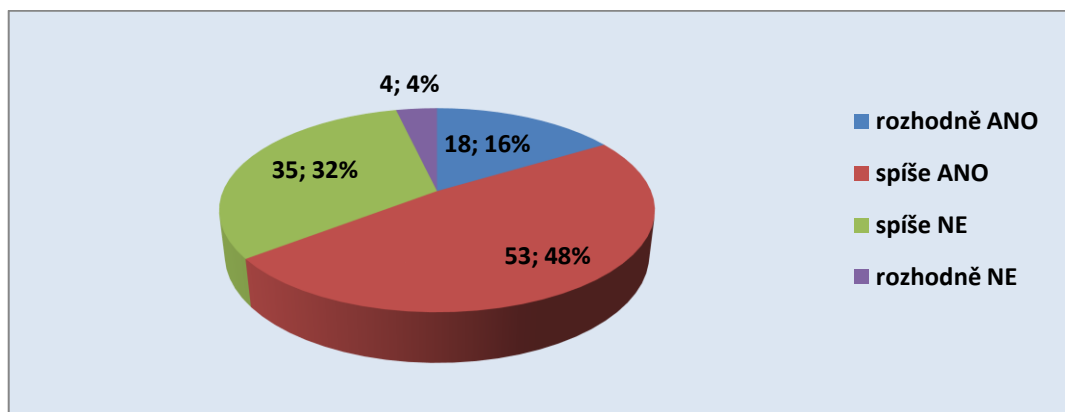
Při zvýšené koncentraci bezdomovců mám pocit většího nebezpečí vůči vlastní osobě.

Graf 9: Výsledky odpovědí na otázku č. 5 - ženy

Graf 10: Výsledky odpovědí na otázku č. 5 - muži

Graf 11: Výsledky odpovědí na otázku č. 5 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že 18, tj. 16% respondentů má při zvýšené koncentraci bezdomovců pocit většího nebezpečí vůči vlastní osobě. 53, tj. 48% z nich se přiklání k odpovědi spíše ano. Mohu tedy konstatovat, že nadpoloviční většina 76, tj. 64% respondentů má při zvýšené koncentraci bezdomovců pocit většího nebezpečí vůči vlastní osobě. K odpovědi spíše ne se kloní 35, tj. 32% respondentů a rozhodně ne odpověděli 4, tj. 4%. Výrazně odlišně odpovídali na tuto otázku muži a ženy. 41, tj. 80% žen má při zvýšené koncentraci bezdomovců pocit většího nebezpečí vůči vlastní osobě, u mužů je to 30, tj. 51% respondentů. Rozhodně ne a spíše ne odpovědělo 10, tj. 20% žen a 29, tj. 49% mužů.

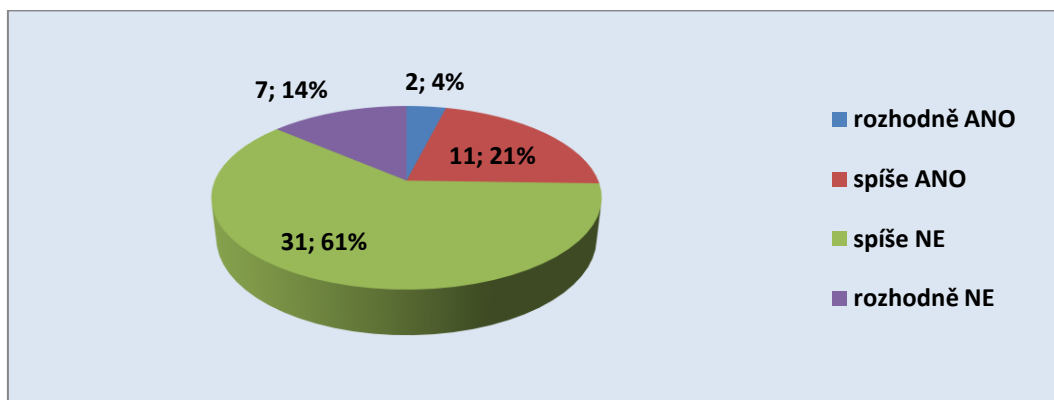
Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Většina respondentů má při zvýšené koncentraci bezdomovců pocit většího nebezpečí vůči vlastní osobě. Odpovědi na tuto otázku podtrhují i výsledky odpovědí na otázku číslo 3, tedy že bezdomovci jsou nositeli vzrůstu kriminality, alkoholismu a nemocí.

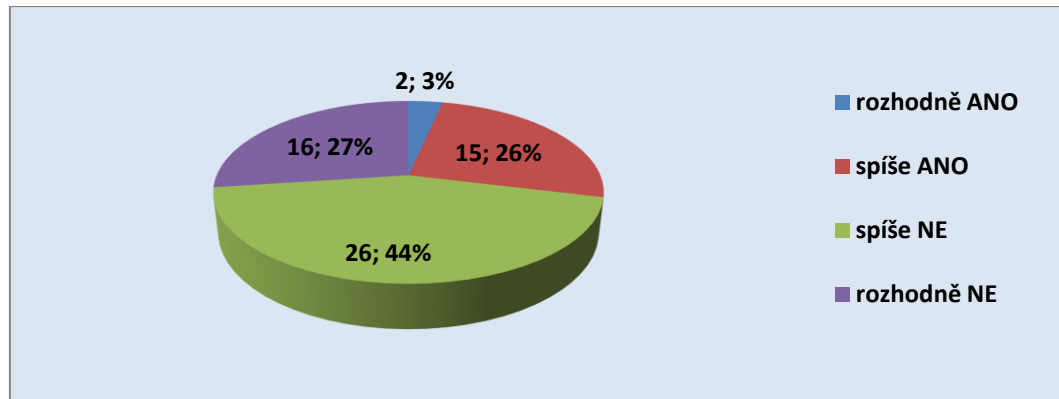
Respondenti tedy vnímají patologický jev bezdomovectví, jako jev ohrožující jejich bezpečí.

Výsledky odpovědí na otázku č. 6

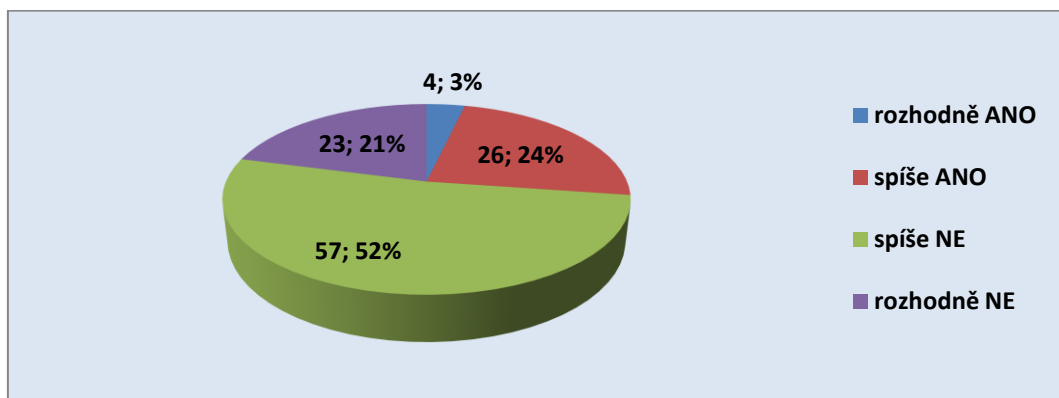
Jsem ochoten/ochotna více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života (finančně, materiálně, osobně podporou jiných organizací).

Graf 12: Výsledky odpovědí na otázku č. 6 - ženy

Graf 13: Výsledky odpovědí na otázku č. 6 - muži

Graf 14: Výsledky odpovědí na otázku č. 6 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že 23, tj. 21% respondentů odpovídá rozhodně ne a 57, tj. 52% respondentů spíše ne na otázku, zda jsou ochotni více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života. Tedy nadpoloviční většina respondentů - 80, tj. 72% není ochotna více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života. Rozhodně ano nebo spíše ano odpovídalo 30, tj. 27% respondentů.

Velmi výrazně se lišily odpovědi žen a mužů. 31, tj. 61% žen odpovědělo spíše ne na otázku ochoty více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života, mužů se stejnou odpovědí bylo 26, tj. 44%.

Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Po analýze výsledků odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že respondenti nejsou ochotni přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života.

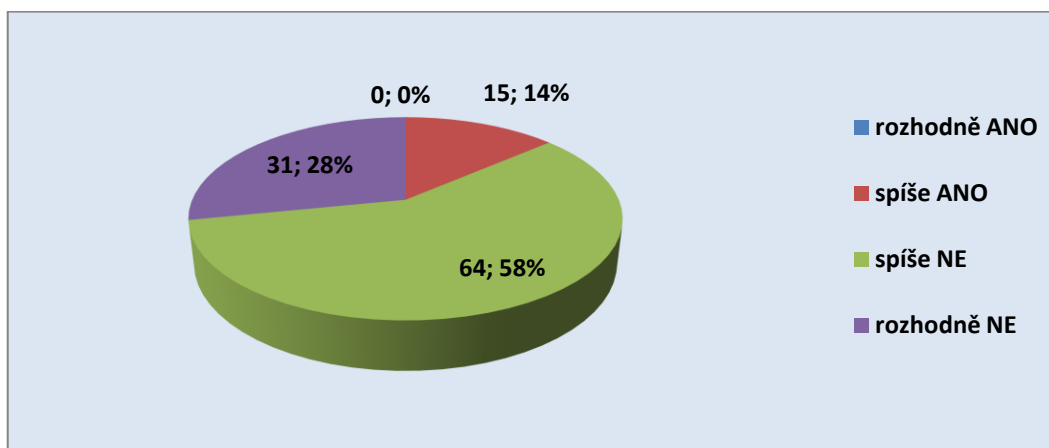
Předpoklad, který byl formulován v otázce č. 4. tedy, že respondenti, kteří pociťují při pohledu na bezdomovce soucit, budou ochotni přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života, se nepotvrdil. Naopak většina respondentů, kteří pociťují soucit, nejsou ochotni žádným způsobem přispívat. Ti respondenti, kteří uváděli při pohledu na bezdomovce lhostejnost, vyjádřili míru své ochoty většinou jako spíše ano.

Emoce, které bezdomovci u respondentů vyvolávají, nejsou tak silné, aby ovlivnily postoj na bezdomovectví jako takový. Je to jen chvilkový pocit, který nevede k potřebě tento patologický jev řešit nebo o něm více uvažovat.

Mohu tedy konstatovat, že odpovědi na tuto otázku potvrzují hypotézu č. 2.

Výsledky odpovědí na otázku č. 7

Dělá stát, jeho instituce a další organizace vše nezbytné pro snižování počtů bezdomovců?

Graf 15: Výsledky odpovědí na otázku č. 7 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že 95, tj. 86% respondentů si myslí, že stát nedělá vše nezbytné pro snižování počtu bezdomovců. Jen 15, tj. 14% respondentů odpovídá na tuto otázku spíše ano.

Názory žen a mužů na tuto otázku jsou porovnatelné.

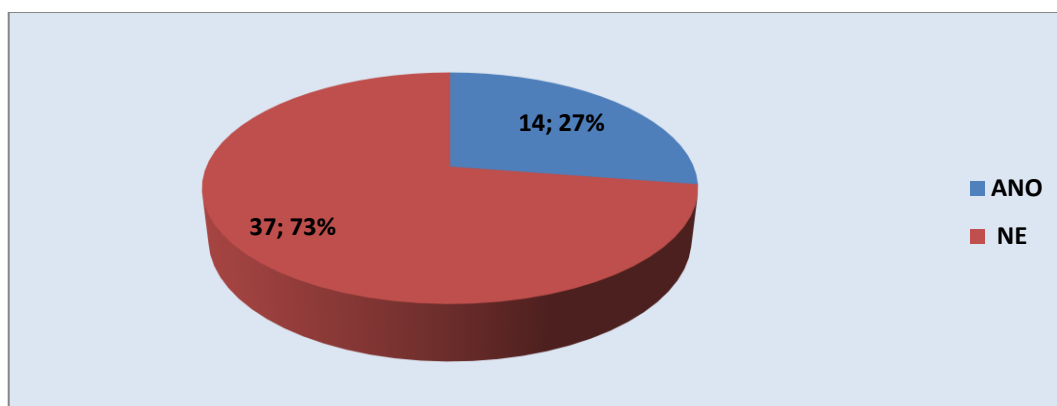
Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Při vyhodnocování výsledků této otázky je zajímavé srovnání výsledků s otázkou č. 6., tedy zda jsou respondenti ochotni více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života. Z těchto analýz vyplývá, že respondenti osobně přispívat nechtějí, i když zastávají názor, že stát a další organizace nedělají vše nezbytné pro snižování počtu bezdomovců.

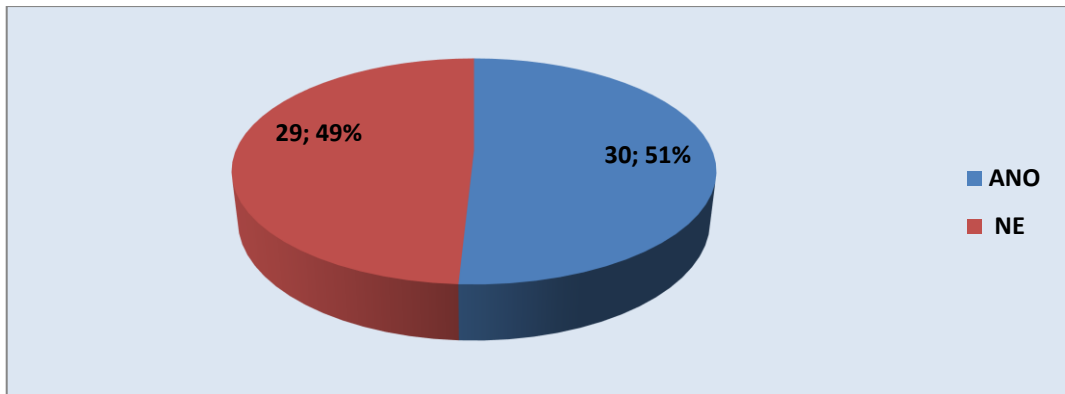
Mohu tedy konstatovat, že odpovědi na otázku č. 7 spíše přispívají k vyvrácení hypotézy č. 2.

Výsledky odpovědí na otázku č. 8

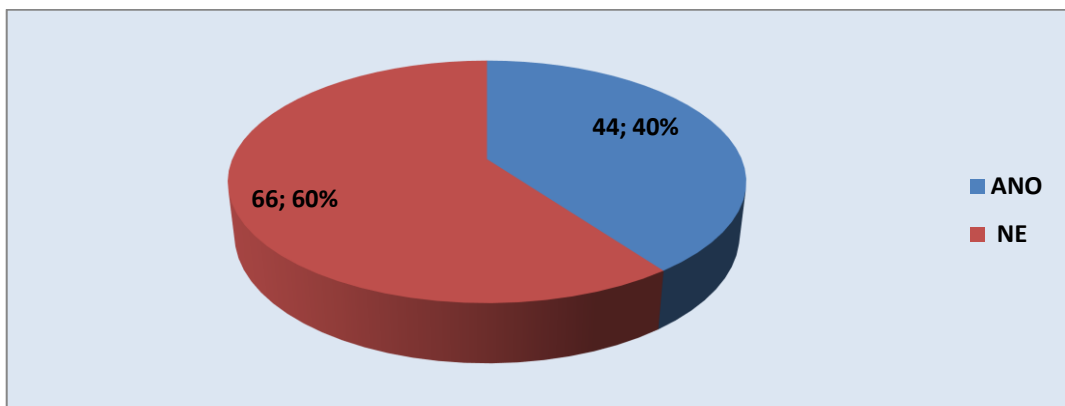
Bezdomovectví je především osobní volba člověka, ostatní vlivy jsou podružné.

Graf 16: Výsledky odpovědí na otázku č. 8 - ženy

Graf 17: Výsledky odpovědí na otázku č. 8 - muži

Graf 18: Výsledky odpovědí na otázku č. 8 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že 66, tj. 60% respondentů si nemyslí, že by bezdomovectví byla především osobní volba člověka, ostatní vlivy jsou podružné.

Rozdílné názory na tuto otázku měli ženy a muži. 37, tj. 73% žen na tuto otázku odpovědělo záporně, tedy podle jejich názoru není bezdomovectví především osobní volba. Muži jsou o tom naopak přesvědčení a odpovídají na tuto otázku ano v nadpoloviční většině, tedy 44, tj. 51%.

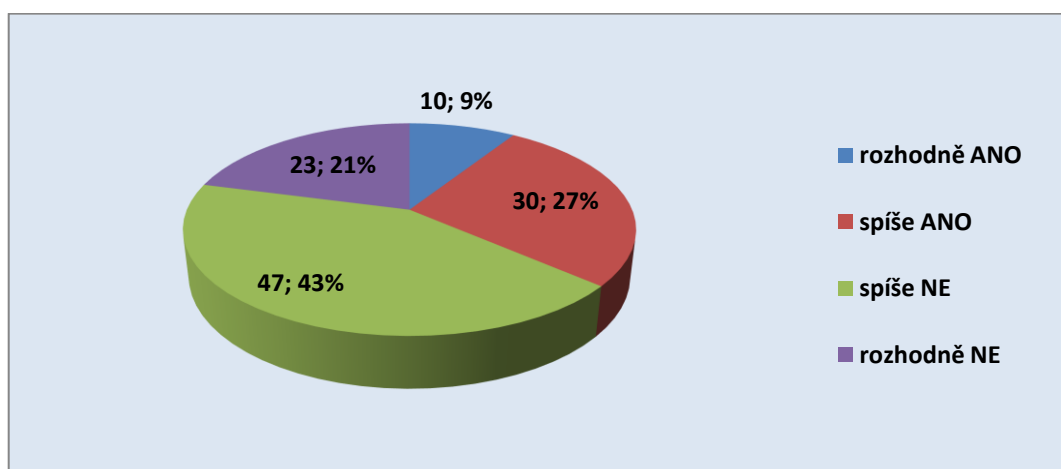
Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Analýza výsledků odpovědí na tuto otázku přinesla zajímavé zjištění. Muži svými odpověďmi hypotézu č. 1 potvrzují, ženy ji naopak vyvracejí. Pro rozdílné odpovědi mužů a žen v tomto případě, může být vysvětlením pojednání o rozdílných příčinách bezdomovectví mužů a žen v teoretické části práce.

Analýza odpovědí na tuto otázku spíše přispívá k vyvrácení hypotézy č. 1.

Výsledky odpovědí na otázku č. 9

Prostředky vynakládané na boj s bezdomovectvím jsou v podstatě vyhozené peníze a mohly by být využity jinak.

Graf 19: Výsledky odpovědí na otázku č. 9 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Z výše uvedených výsledků vyplývá, že nadpoloviční většina respondentů 70, tj. 64% se přiklání k odpovědi, že prostředky vynakládané na boj s bezdomovectvím nejsou vyhozené peníze. 40, tj. 36% respondentů si myslí opak.

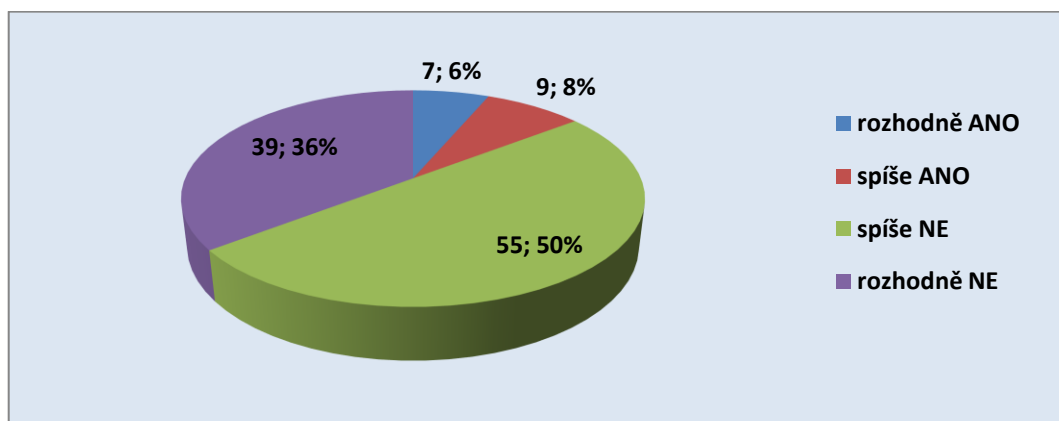
Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Zajímavé je porovnání odpovědí na tuto otázku, s otázkou č. 6, tedy ochotou více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života. Z analýzy odpovědí na tuto otázku vyplývá, že většina respondentů se shoduje na tom, že prostředky vynakládané na boj s bezdomovectvím nejsou v podstatě vyhozené peníze, ale přesto nejsou ochotni na tuto pomoc osobně přispívat.

Analýza odpovědí na tuto otázku přispívá k vyvrácení hypotézy č. 2.

Výsledky odpovědí na otázku č. 10

Máte osobní negativní zkušenost s bezdomovci?

Graf 20: Výsledky odpovědí na otázku č. 10 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Ze získaných výsledků vyplývá, že 39, tj. 36% respondentů rozhodně popírá negativní zkušenosti s bezdomovci a 55, tj. 50% špatné zkušenosti spíše nemá. Spíše negativní a rozhodně negativní zkušenosti s bezdomovci má 16, tj. 14% respondentů.

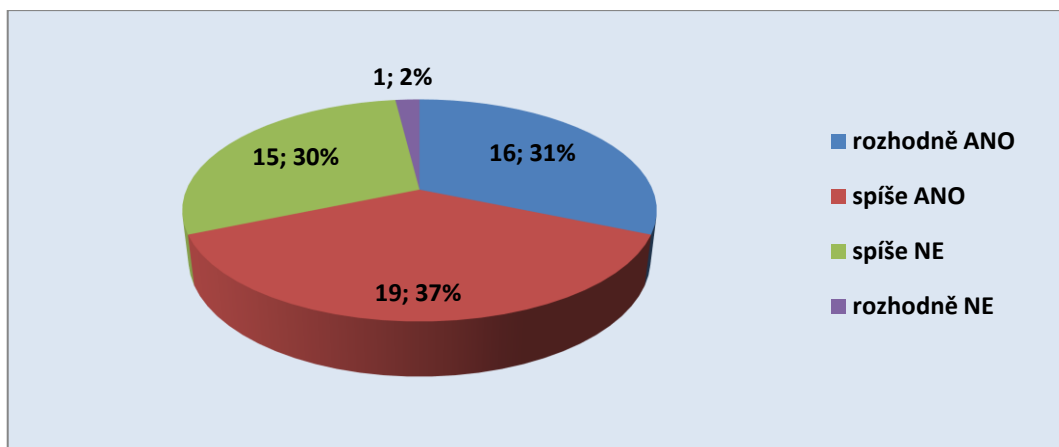
Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Výsledky odpovědí respondentů tedy poukazují na fakt, že negativní zkušenosti s bezdomovci nemá 94, tj. 86% respondentů. Přesto si většina z nich myslí, že jsou nositeli vzrůstu kriminality, alkoholismu a nemocí, jak vyplynulo z výsledků otázky č. 3.

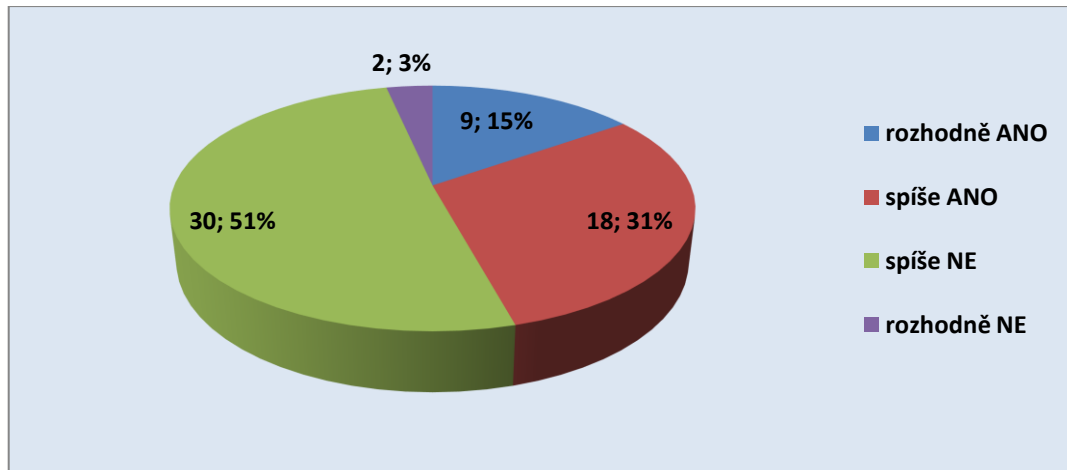
Tento rozpor se dá vysvětlit tím, že bezdomovectví je vnímáno jako patologický jev a jako takovému mu veřejnost přičítá vnější projevy, které ho podle jejich názoru provází. V reálném spojení s bezdomovci však tyto vnější projevy nejsou tak časté a setkala se s nimi jen 14% respondentů.

Výsledky odpovědí na otázku č. 11

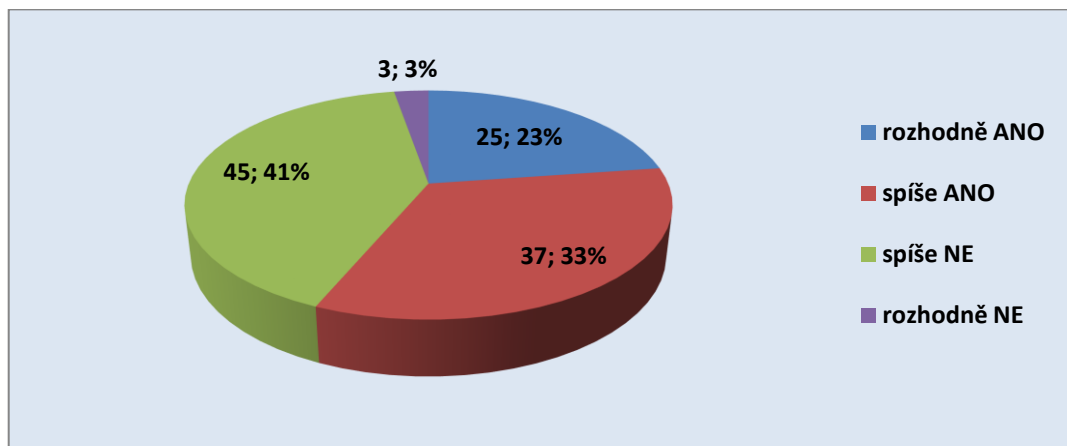
Bezdomovectví představuje základní selhání role státu a obce.

Graf 21: Výsledky odpovědí na otázku č. 11 - ženy

Graf 22: Výsledky odpovědí na otázku č. 11 - muži

Graf 23: Výsledky odpovědí na otázku č. 11 - celkem ženy i muži

Interpretace výsledků

Výsledky ukazují, že nadpoloviční většina 62, tj. 55% respondentů se přiklání k tomu, že bezdomovectví představuje základní selhání role státu a obce. Ženy jsou o tom přesvědčeny více než muži a tak jejich odpovědi vykazují výrazné rozdíly. 35, tj. 68% žen uvádí jako svoji odpověď selhání role státu a obce, u mužů je to pouze 27, tj. 46% respondentů.

Vyhodnocení výsledků k potvrzení nebo vyvrácení hypotéz a postojů veřejnosti k bezdomovectví.

Většina respondentů si myslí, že bezdomovectví představuje selhání role státu a obce. Tento fakt, tedy může vysvětlit jejich neochotu osobně se podílet na pomoci bezdomovcům.

Současné pojetí sociálního státu vymezuje pomoc a podporu rodinných příslušníků navzájem jako jejich povinnost, ale veřejností není takto chápáno a přijímáno.

Mezi veřejností převládá názor, že o osoby bez přístřeší v hmotné nouzi se má postarat stát.

5.3 Shrnutí výsledků dotazníkového šetření

Cílem kvantitativního výzkumu bylo potvrzení nebo vyvrácení hypotéz, které jsem si na začátku práce stanovila. Dílčím cílem tohoto výzkumu bylo zjistit postoje veřejnosti k bezdomovcům a míru ochoty jim pomoci. Dalším cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, jakou roli v tomto problému, podle názoru veřejnosti, by měl plnit stát.

Analýza odpovědí z dotazníkového šetření odhalila skutečnost, že veřejnost je málo informovaná o problematice bezdomovectví a je determinována předsudkem o bezdomovcích jako o nepřizpůsobivých osobách, které nechtějí pracovat.

Velké procento lidí (88%) si myslí, že za novodobé bezdomovectví mohou změněné společenské podmínky a neschopnost některých lidí se na situace adaptovat. Tento výsledek potvrzuje i teoretická část této bakalářské práce, kde je pojednáno o novodobém nástupu bezdomovectví po roce 1989.

Vlastní negativní zkušenosti s bezdomovci má jen velmi málo (14%) respondentů, ale přesto je automaticky spojují s patologickými jevy jako kriminalita, abúzus alkoholu a jiných návykových látek. Tento rozpor se dá vysvětlit tím, že bezdomovectví je vnímáno jako patologický jev a jako takovému mu veřejnost přičítá vnější projevy, které ho podle jejich názoru provází. Lidé vnímají patologický fenomén bezdomovectví, jako jev ohrožující jejich bezpečí.

Pocity a emoce respondentů se pohybují mezi soucitem a lhostejností. Dalo by se předpokládat, že respondenti, kteří pocíťují při pohledu na bezdomovce soucit, budou ochotni více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života. Opak je však

překvapivě pravdou. Emoce, které bezdomovci u respondentů vyvolávají, nejsou tak silné, aby ovlivnily jejich postoj k bezdomovectví jako takovému. Lidé nejsou ochotni osobně se na pomoci podílet, i když zastávají názor, že peníze vynaložené na eliminaci bezdomovectví nelze pokládat za vyhozené.

Většina respondentů pokládá bezdomovectví a zvyšující se počet bezdomovců za selhání státu, jehož povinností je, se o osoby v sociální nouzi postarat. V české společnosti zřejmě nefunguje princip subsidiarity, který vychází z předpokladu, že člověk jako individualita má povinnost se postarat o sebe a své blízké. Nemůžeme se tedy spoléhat na princip sociální solidarity a očekávat porozumění a vzájemnou soudržnost s lidmi na okraji společnosti.

Analýza dotazníkového šetření **vyvrátila** hypotézu č. 1. „Většina veřejnosti si myslí, že příčinou bezdomovectví je individuální volba.“

Zajímavostí bylo zjištění silně odlišného názoru mužů a žen. Muži (51%) hypotézu potvrzují, zatímco ženy (73%) vyvracejí.

K vyvrácení hypotézy přispívají i odpovědi na další otázky.

Hypotéza č. 2. „Většina veřejnosti si myslí, že úsilí o resocializaci bezdomovců je předem odsouzeno k nezdaru,“ byla **vyvrácena**. Zajímavé je zjištění, že respondenti peníze vynaložené na snížení počtu bezdomovců nepovažují za vyhozené, ale sami přispívají k řešení tohoto problému, a to jakoukoliv formou, nechtějí.

ZÁVĚR

Bezdomovectví má v České republice od roku 1989 vzrůstající tendenci a je spojováno se sociálními a ekonomicko-politickými změnami.

Cílem této práce bylo zjistit, zda veřejnost vnímá tento problém jako naléhavý, který je potřeba řešit, anebo zda je jí lhostejný.

Na základě kvantitativního výzkumu mohu konstatovat, že veřejnost fenomén bezdomovectví vnímá jako sociálně patologický jev. Je jí obecně spojován s mnoha negativními stereotypy jako je zvýšená kriminalita, alkoholismus a nemoci. U většiny lidí existují zakořeněné předsudky, které determinují jejich nazírání na bezdomovce jako na potenciální ohrožení bezpečí a veřejného pořádku i když ve většině případů nejsou spojeny s osobními negativními zkušenostmi.

Bezdomovectví je veřejností považováno za závažný společenský problém a za jednoznačné selhání sociálního státu. V očích veřejnosti je to právě stát, který neplní svoji roli a zvyšující se počet bezdomovců je podle jejího názoru problémem státní sociální politiky.

Ve velké míře nejsou lidé ochotni se osobně podílet na pomoci bezdomovcům, ačkoli mnoho z nich přiznává při pohledu na ně soucit a lítost. Tyto chvilkové pocity nejsou natolik silné, aby dokázaly změnit postoj svého nositele k porozumění a k solidaritě s lidmi na okraji společnosti. V době, kdy se naše společnost potýká s ekonomickou krizí a současně i krizí rodiny, asi není správný čas na změnu postoje k charitě a solidaritě obecně.

Převládá názor, že bezdomovci nejsou na ulici z vlastní vůle a dobrovolně, ale zároveň je jim stigmatizována nechuť pracovat a svoji situaci aktivně ovlivňovat.

O bezdomovectví a jeho příčinách má veřejnost pouze nízkou povědomost a do popředí její pozornosti se dostává jedině v případě mediálního zviditelňování. Zvýšený zájem o tento jev se dá pozorovat v zimním období, když mrazivé počasí nutí bezdomovce využívat sociálních zařízení, která nestačí jejich náporu. Potom se ve zpravodajství objevují dojemné příběhy bezdomovců i s podrobnostmi o jejich dočasných domech pod mostem, v lese a podobně. Když mrazy poleví, fenomén bezdomovectví není tak viditelný a zůstává naléhavým hlavně pro bezdomovce samotné.

V praktické části této práce jsem si vytýčila cíl potvrdit nebo vyvrátit stanovené hypotézy.

Hypotézu „Většina veřejnosti si myslí, že příčinou bezdomovectví je svobodná individuální volba“ analýza výsledků dotazníkového šetření vyvrátila. Většina veřejnosti si v zamyš-

lení nad bezdomovci uvědomuje, že myšlenka, že na ulici se může ocitnout každý, je reálná. Vlastní volbu neboli dobrovolnost jedince žít na ulici, připouští jen malá část populace. Zdá se, že bezdomovectví nejvíce znepokojuje ty, pro něž představuje reálnou hrozbu, tzn. osoby, které jsou ohroženy zvýšeným rizikem.

Hypotéza „Většina veřejnosti si myslí, že úsilí o resocializaci bezdomovců je předem odsouzeno k nezdaru,“ byla také v dotazníkovém šetření vyvrácena, ale ne naprosto jednoznačně. K vyvrácení hypotézy některé odpovědi přispívaly, jiné ji zase vyvracely. K tomuto nejednoznačnému výsledku přispěl zřejmě nevyhraněný přístup veřejnosti k tomuto problému. Na jedné straně se většina lidí shoduje, že finanční a materiální prostředky vynakládané na pomoc a prevenci bezdomovcům nejsou vyhozené peníze a stát by se měl více starat o snižování jejich počtu. Na druhé straně neuvažují o osobní intervenci nebo alespoň o finanční pomoci, která by pomohla tam, kde je potřeba.

Bezdomovectví má celospolečenský rozměr a jeho řešení vyžaduje úsilí a spolupráci nejen bezdomovců a sociálních pracovníků, ale i širší veřejnosti.

V problematice bezdomovectví existuje mnoho bílých míst, která je nutno zaplnit. Zde se nachází prostor pro sociální pedagogiku, a to nejen ve vztahu k sociálním pracovníkům, ale i k širší veřejnosti. Je nutné si uvědomit, že pojetí života bezdomovců se může lišit od hodnot většinové společnosti a s tímto vědomím k nim přistupovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRÁVNÍ NORMY

Listina základních práv a svobod byla uvedena do čs. právního řádu ústavním zákonem č. 23/1991 Sb. a do právního řádu České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.

Zákon 140/1961 Sb. – trestní zákon.

Zákon č.100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení.

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi.

Vyhláška MPSV č.182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

ODBORNÉ PUBLIKACE

ATKINSON, R. L. a kol. *Psychologie*. Praha: Portál 1995. ISBN 9788071786405.

BEŇOVÁ, N. *Bezdomovci, ľudia jako my*. Košice: o. z. Proti prúdu, 2008. 75 s. ISBN 978-80- 969924-1-6.

FITZPATRICK, S., KEMP, P. and KLINKER, S. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumu z Velké Británie*. Praha: Institut zdravotní politiky a ekonomiky. 96 s. ISBN 80-86625-15.

HRADECKÝ, I., HRADECKÁ, V. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN: 80-902292-0-4.

HRADECKÝ, I. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007. 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

HRADECKÝ, I. *Bezdomovci a sociální služby*. In *Rozšířený sborník z konference „Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti.“* 1. vydání. Olomouc: Charita Olomouc, 2012, s. 11-36 s. ISBN 978-80-905260-0-6.

KOSOVÁ, P., OMELKOVÁ, L., SEDLÁČEK, P. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. Praha: MCCCCP, 2004.

MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

MIKUŠKOVÁ, M. *Sčítání bezdomovců Praha 2004 : postup zpracování výsledků*. Praha: VÚPSV, 2004. ISBN 8023941976.

PĚNKAVA, P., *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Rigorózní práce. Praha: Filozofická fakulta UK, 2010.

Sborník z konference „Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovství.“ Praha: Naděje, 2003.

SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.

ŠIVLOVÁ, K. Denní centrum – křižovatka životních příběhů lidí bez domova. In *Rozšířený sborník z konference „Dvacet let vývoje bezdomovectví v naší společnosti.“* 1. vydání. Olomouc: Charita Olomouc, 2012, s. 11-36 s. ISBN 978-80-905260-0-6.

ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. [Závěrečná zpráva]*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 110 s. ISBN 978-80-7338-069-4.

TANNENBERGEROVÁ, M. Terénní práce v systému sociálních služeb. In Jůzl, M. a kol. *Metody sociálně výchovné práce*. Brno: IMS, 2012, 90 s. ISBN 978-80-87182-31-4.

TOUŠEK, L. *Analýza situace „bezdomovců“ v Plzni včetně identifikace jejich počtu. [Zpráva z výzkumu]*. Plzeň: 2009, 96 s.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. 870 s. ISBN 978-80-262-0225-7

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VODÁKOVÁ, A., PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník. 1, A-O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

PERIODIKA

Dotazníkové šetření potřeb lidí bez domova v Moravskoslezském kraji. *Sociální práce*, č. 4/2004, s. 48-51. ISSN 1213-6204.

HRADECKÝ, I. Co je v národní zprávě o bezdomovství za rok 2005? *Sociální práce*, č. 4/2004, s. 64-76. ISSN 1213-6204.

Projekt Sčítání bezdomovců v Brně. *Sociální práce*, č. 4/2004, s. 43-47. ISSN 1213-6204

ŠTĚCHOVÁ M., *Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy. Kriminální věda*, č.4/2009, s. 12. ISSN 1210-9150.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Analýza situace „bezdomovců“ v Plzni včetně identifikace jejich počtu. Dostupné z: http://www.azylovedomy.cz/soubory/21_Anal%C3%BDza_situace_bezdomovc%C5%AF_v_Plzni_2009.pdf (12.2. 2013).

Bezdomovci a vybrané sociálně patologické jevy. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/4-2009-bezdomovci-a-vybrane-socialne-patologicke-jevy.aspx> (18.2.2013).

Být bezdomovcem [online]. Dostupné z: <http://nadrevo.blogspot.cz/2011/02/byt-bezdomovcem.html> (22.1.2013).

Definice Bezdomovce. Dostupné z: <http://www.ey2010.cz/uploads/file/bezdomovec.pdf> (26.1.2013).

NICM. *Bezdomovectví – charakteristika*. Dostupné z:
<http://www.nicm.cz/bezdomovectvi-charakteristika> (16.2. 2013).

Rodinný stav. Dostupné z:
http://www.demografie.info/?cz_rodinnystav (18.2.2013).

Výsledky sčítání bezdomovců. In *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Dostupné z:
http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu (1.2.2013).

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázky (grafy)	str.
<i>Graf 1: Výsledky odpovědí na otázku č. 1 - ženy</i>	47
<i>Graf 2: Výsledky odpovědí na otázku č. 1 - muži</i>	48
<i>Graf 3: Výsledky odpovědí na otázku č. 1 - celkem ženy i muži</i>	48
<i>Graf 4: Výsledky odpovědí na otázku č. 2 - celkem ženy i muži</i>	49
<i>Graf 5: Výsledky odpovědí na otázku č. 3 - celkem ženy i muži</i>	50
<i>Graf 6: Výsledky odpovědí na otázku č. 4 - ženy</i>	51
<i>Graf 7: Výsledky odpovědí na otázku č. 4 - muži</i>	51
<i>Graf 8: Výsledky odpovědí na otázku č. 4 - celkem ženy i muži</i>	52
<i>Graf 9: Výsledky odpovědí na otázku č. 5- ženy</i>	53
<i>Graf 10: Výsledky odpovědí na otázku č. 5- muži</i>	53
<i>Graf 11: Výsledky odpovědí na otázku č. 5 - celkem ženy i muži</i>	53
<i>Graf 12: Výsledky odpovědí na otázku č. 6 - ženy</i>	54
<i>Graf 13: Výsledky odpovědí na otázku č. 6 - muži</i>	55
<i>Graf 14: Výsledky odpovědí na otázku č. 6 - celkem ženy i muži</i>	55
<i>Graf 15: Výsledky odpovědí na otázku č. 7 - celkem ženy i muži</i>	56
<i>Graf 16: Výsledky odpovědí na otázku č. 8 - ženy</i>	57
<i>Graf 17: Výsledky odpovědí na otázku č. 8 - muži</i>	58
<i>Graf 18: Výsledky odpovědí na otázku č. 8- celkem ženy i muži</i>	58
<i>Graf 19: Výsledky odpovědí na otázku č. 9 - celkem ženy i muži</i>	59
<i>Graf 20: Výsledky odpovědí na otázku č. 10 - celkem ženy i muži</i>	60
<i>Graf 21: Výsledky odpovědí na otázku č. 11 - ženy</i>	61
<i>Graf 22: Výsledky odpovědí na otázku č. 11 - muži</i>	62
<i>Graf 23: Výsledky odpovědí na otázku č. 11 - celkem ženy i muži</i>	62

Tabulky

<i>Tabulka č.1: Počty a charakteristiky respondentů</i>	46
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P 1: Dotazník – bezdomovci a bezdomovectví

Příloha P 2: Data získaná dotazníkovým šetřením

PŘÍLOHA P 1: DOTAZNÍK – BEZDOMOVCI A BEZDOMOVECTVÍ

Vážený pane, vážená paní, prosím Vás o vyplnění dotazníku, který je **anonymní** a veškeré údaje které uvedete, budou **použity pouze pro statistické zpracování** do mé bakalářské práce, která se zabývá problematikou bezdomovců a bezdomovectvím. Prosím Vás o to, abyste byl/a ve svých odpovědích co nejupřímnější a vyslovil/a svůj osobní názor nebo postoj.

Prosím, označte křížkem zvolenou odpověď.

Pohlaví:	žena ☐	muž ☐		
Váš věk:	do 25 ☐	26 - 40 ☐	41 - 55 ☐	55 a více ☐
Dokončené vzdělání:	základní ☐	vyučení ☐	SŠ, VOŠ ☐	VŠ ☐

1. Souhlasíte s názorem, že hlavní příčinou bezdomovectví je především neochota bezdomovců pracovat?	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
2. Za bezdomovectví mohou změněné společenské podmínky a neschopnost některých lidí se na situaci adaptovat.	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
3. Bezdomovci jsou nositeli vzrůstu kriminality, alkoholismu, nemocí.	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
4. Při pohledu na bezdomovce cítíte:	soucit ☐	lhostejnost ☐	odpor ☐	nenávisť ☐
5. Při zvýšené koncentraci bezdomovců mám pocit většího nebezpečí vůči vlastní osobě.	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
6. Jsem ochoten/ochotna více přispívat k opětovnému začlenění bezdomovců do normálního života (finančně, materiálně, osobně, podporou jiných organizací).	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
7. Dělá stát, jeho instituce a další organizace vše nezbytné pro snižování počtů bezdomovců?	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
8. Bezdomovectví je především osobní volba člověka, ostatní vlivy jsou podružné.	ANO ☐	NE ☐		
9. Prostředky vynakládané na boj s bezdomovectvím jsou v podstatě vyhozené peníze a mohly by být využity jinak.	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
10. Máte osobní negativní zkušenost s bezdomovci?	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐
11. Bezdomovectví představuje základní selhání role státu a obce.	Rozhodně ANO ☐	Spíše ANO ☐	Spíše NE ☐	Rozhodně NE ☐

PŘÍLOHA P 2: DATA ZÍSKANÁ DOTAZNÍKOVÝM ŠETŘENÍM

Tabulka 1: Výsledky odpovědí na otázku 1

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	1	3	0
	26-40 let	13	1	7	3	2
	41-55let	19	2	6	8	3
	55 a více	15	2	5	7	1
	celkem	51	5	19	21	6
MUŽI	do 25 let	18	4	12	2	0
	26-40 let	15	1	5	7	2
	41-55let	14	0	6	5	3
	56 a více	12	0	5	6	1
	celkem	59	5	28	20	6
Ž+M CELKEM		110	10	47	41	12

Tabulka 2: Výsledky odpovědí na otázku 2

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	3	1	0
	26-40 let	13	3	9	1	0
	41-55let	19	2	15	2	0
	55 a více	15	3	11	1	0
	celkem	51	8	38	5	0
MUŽI	do 25 let	18	1	15	2	0
	26-40 let	15	1	10	3	1
	41-55let	14	3	10	1	0
	56 a více	12	0	11	1	0
	celkem	59	5	46	7	1
Ž+M CELKEM		110	13	84	12	1

Tabulka 3: Výsledky odpovědí na otázku 3

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	2	2	0
	26-40 let	13	2	6	5	0
	41-55let	19	1	11	6	1
	55 a více	15	4	8	3	0
	celkem	51	7	27	16	1
MUŽI	do 25 let	18	5	7	6	0
	26-40 let	15	0	7	7	1
	41-55let	14	0	7	7	0
	56 a více	12	0	5	5	2
	celkem	59	5	26	25	3
Ž+M CELKEM		110	12	53	41	4

Tabulka 4: Výsledky odpovědí na otázku 4

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			soucit	lhostejnost	odpor	nenávisť
ŽENY	do 25 let	4	1	1	2	0
	26-40 let	13	10	2	1	0
	41-55let	19	12	4	3	0
	55 a více	15	9	2	4	0
	celkem	51	32	9	10	0
MUŽI	do 25 let	18	2	8	8	0
	26-40 let	15	5	6	4	0
	41-55let	14	12	2	0	0
	56 a více	12	6	5	1	0
	celkem	59	25	21	13	0
Ž+M CELKEM		110	57	30	23	0

Tabulka 5: Výsledky odpovědí na otázku 5

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	1	2	1	0
	26-40 let	13	1	9	3	0
	41-55let	19	4	12	3	0
	55 a více	15	5	7	3	0
	celkem	51	11	30	10	0
MUŽI	do 25 let	18	3	6	7	2
	26-40 let	15	3	4	7	1
	41-55let	14	0	7	7	0
	56 a více	12	1	6	4	1
	celkem	59	7	23	25	4
Ž+M CELKEM		110	18	53	35	4

Tabulka 6: Výsledky odpovědí na otázku 6

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	1	3	0
	26-40 let	13	1	3	9	0
	41-55let	19	0	5	11	3
	55 a více	15	1	2	8	4
	celkem	51	2	11	31	7
MUŽI	do 25 let	18	1	2	8	7
	26-40 let	15	1	3	6	5
	41-55let	14	0	7	6	1
	56 a více	12	0	3	6	3
	celkem	59	2	15	26	16
Ž+M CELKEM		110	4	26	57	23

Tabulka 7: Výsledky odpovědí na otázku 7

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	0	2	2
	26-40 let	13	0	1	10	2
	41-55let	19	0	4	11	4
	55 a více	15	0	2	8	5
	celkem	51	0	7	31	13
MUŽI	do 25 let	18	0	2	14	2
	26-40 let	15	0	4	7	4
	41-55let	14	0	2	5	7
	56 a více	12	0	0	7	5
	celkem	59	0	8	33	18
Ž+M CELKEM		110	0	15	64	31

Tabulka 8: Výsledky odpovědí na otázku 8

Kategorie res.		počet	Odpověď	
			ANO	NE
ŽENY	do 25 let	4	0	4
	26-40 let	13	4	9
	41-55let	19	4	15
	55 a více	15	6	9
	celkem	51	14	37
MUŽI	do 25 let	18	10	8
	26-40 let	15	7	8
	41-55let	14	6	8
	56 a více	12	7	5
	celkem	59	30	29
Ž+M CELKEM		110	44	66

Tabulka 9: Výsledky odpovědí na otázku 9

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	0	2	2
	26-40 let	13	1	2	3	7
	41-55let	19	1	4	11	3
	55 a více	15	5	4	4	2
	celkem	51	7	10	20	14
MUŽI	do 25 let	18	1	11	6	0
	26-40 let	15	0	2	11	2
	41-55let	14	0	3	6	5
	56 a více	12	2	4	4	2
	celkem	59	3	20	27	9
Ž+M CELKEM		110	10	30	47	23

Tabulka 10: Výsledky odpovědí na otázku 10

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	1	2	1
	26-40 let	13	0	0	6	7
	41-55let	19	1	2	7	9
	55 a více	15	1	2	7	5
	celkem	51	2	5	22	22
MUŽI	do 25 let	18	2	2	12	2
	26-40 let	15	2	0	9	4
	41-55let	14	0	2	5	7
	56 a více	12	1	0	7	4
	celkem	59	5	4	33	17
Ž+M CELKEM		110	7	9	55	39

Tabulka 11: Výsledky odpovědí na otázku 11

Kategorie res.		počet	Odpověď			
			rozhodně ANO	spíše ANO	spíše NE	rozhodně NE
ŽENY	do 25 let	4	0	4	0	0
	26-40 let	13	6	0	7	0
	41-55let	19	5	9	4	1
	55 a více	15	5	6	4	0
	celkem	51	16	19	15	1
MUŽI	do 25 let	18	2	3	13	0
	26-40 let	15	2	2	9	2
	41-55let	14	3	7	4	0
	56 a více	12	2	6	4	0
	celkem	59	9	18	30	2
Ž+M CELKEM		110	25	37	45	3